

ERDAL ÖZ

ALLI TURNAM

ALLI TURNAM / ERDAL ÖZ

ALLI TURNAM

TÜRK SANATÇILARI DİZİSİ

ERDALÖZ

ALLI TURNAM

Sovyetler Birliğı'nde bir geziden
bende kalanlar

CEM YAYINEVİ

Dizim Metin Dizimevi
Basım : Bahar Matbaası
1977, İstanbul

GİRİŞ

Bu kitap, bir geziden izlenimlerdir.

Bende kalan, bende derin izler bırakan izlenimler. Anlatmakta yarar bulduğum, anlatmadan edemediğim güzel izlenimler.

Sovyetler Birliği gibi uşsuz bucaksız bir ülkeyi anlatmamı kimse beklemesin benden. Topu topu on beş gün kaldım orada. Sovyet Yazarlar Birliği'nin özel çağrılısı olarak gittim, on beş gün süreyle neyi, nerede görmck istedimse gördüm, anlamaya çalıştım. Bu kısa süre içinde Sovyetler Birliği'ni gördüğümü elbette söyleyemem. O ülkeyi anlatacak kadar anladığımı da söyleyemem. Yalnızca, bu on beş günden bende kalanları birilerine anlatmak, yaşadığım güzellikleri birileriyle paylaşmak istedim .

Hepsi bu.

LENİNGRAD KUŞATMA MEZARLIĞINDA

Isı, sıfırın altında kimbilir kaç? Eksi yirmi derece mi, otuz derece mi, bilemiyorum.

Arabamız, Leningrad'ın ünlü Piskariyovskoye Kuşatma Mezarlığı önünde duruyor. Bu ulusal mezarlığın giriş yerinde küçük bir müze var. Müzeye giriyoruz, tam dokuzyüz gün süren faşist Alman kuşatmasının ve Leningradlıların onurlu direnmesinin fotoğraflarla, yazılarla sergilenişini izliyoruz.

Yanımda, Sovyet Yazarlar Birliği'nin görevlendirdiği çevirmen Vera Feonova var. On beş gün süresince yanımdan hiç ayrılmayan, neyi görmek istedimse görmemi sağlayan sevgili Vera Feonova, onurlu, titreyen bir sesle, fotoğrafların yanındaki açıklayıcı yazıları benim için bir bir Türkçeye çeviriyor.

İkinci Dünya Savaşı.. Faşist Alman orduları, Leningrad önlerine gelip dayanmış. 1941 yılının Haziran başları. Askerlik yaşına gelenler, çoktan cepheleri boylamış.

Leningrad kentinin duvarlarında büyük büyük afişler asılmış:

«Düşman, Leningrad kapısında!»

Daha askerlik yaşına erişmemiş 200 bin Leningradlı genç, Haziran - Eylül ayları içinde, dilekçeler verip gönüllü olarak askere yazılıyor.

«Düşman, Leningrad kapısında!»

Kaputunu, postalını, kalpağını, silâhını kapan, bu azgın faşist saldırıya karşı koymak için koşuyor.

4 Eylül 1941. Leningrad'a ilk Alman bombaları düşüyor. Düşen bu ilk bombalarla birlikte Leningradlıların silâhlı savunmaları da başlamış oluyor.

8 Eylül 1941. Almanlar, kuşatma işini tamamlamıştır. Kent, çepeçevre faşist saldırganlarla sarılmıştır. Bu tarih, Leningradlılar için doküzyüz gün sürecek, amansız bir kuşatmanın ve amansız bir direnmenin başlama günüdür.

Leningrad'ın dışarıyla, anayurtla olan her türlü bağlantısı kesilmiştir. Leningrad bu koskoca dünyada yapayalnızdır artık. Bu öldürücü yalnızlık doküzyüz gün sürecek, yine de Leningrad düşmeyecek, direnecektir.

Sonuç: 479bin ölü ve sayısız yaralı.

Ama Leningrad, yine Leningradlılarındır.

Bu kuşatma Mezarlığında açlıktan ve bombalardan ölmüş 470bin ölü yatıyor. Ama şimdi Leningrad' da yaşayan insanların sayısı dörtmilyon. Hem de emekçilerin yönetime egemen olduğu yepyeni bir düzen içinde, insanca bir düzen içinde yaşayan dört milyon insan.

Geniş caddelerde reklâm panoları da yok şimdi. Ne ciklet duyuruları, ne banka uyarıları. Böyle aldat-

macalara, kandırmacalara yer kalmamış şimdi Leningrad caddelerinde. Yalnızca büyük büyük devrim panoları var. Marks'tan, Engels'ten, Lenin'den alınmış, ışıktandırılmış, ölümsüz sözler var.

Yıl 1941. Ağustosun 30'u. Kuzeye giden ve işleyen tek demiryolu da faşist ordularca kapatılıyor. Artık tek umut, Ladojskoye Gölünün donmasını beklemek. Göl donarsa, onun üzerinden belki bir çıkış yolu açılabilecektir.

Ladojskoye Gölü, uzun süre donmamış. Leningradlılar, bu donma olayını, sabırla beklemişler. Çünkü kentte yiyecek bir lokma ekmek bile kalmamış.

Sonunda Ladojskoye Gölü donuyor. Leningradlılar, buz tutan gölün üzerinde ilk çıkış yolunu açıyorlar. Adına 'Hayat Yolu' dedikleri bu yol, dümdüz bir beyazlığın ortasından geçmektedir. Faşist saldırganlar için açık bir hedef. Ama başka çıkar yol yok. Tek yol bu. Tek umut yolu. Tek 'Hayat Yolu'.

Göl donup da ilk 'Hayat Yolu' açılınca, Leningradlılar, ilk iş olarak, açlıktan birbiri ardınca ölen çocukların sağ kalanlarını kamyonlara bindirip kurtarma işine girişmişler. Orta Asya'ya, Özbekistan'a kaçırılmış bu çocuklar; Özbekistan'a ve başka Orta Asya cumhuriyetlerine. Oradaki aileler, savaştan, açlıktan, ölümden kaçırılan bu yarı baygın çocukları paylaşmışlar aralarında. Birer canlı cenazeymiş çocuklar. Bir deri bir kemik.

Bir tren yaklaşıyor Taşkent'e, Orta Asya'daki Özbekistan cumhuriyetinin başkentine. Bütün Taşkentliler tren 'garında. Gelen tren, Leningradlı çocuklarla dolu. Herkes bir çocuk kapabilmek için birbirini çığnıyor. Kimse çocukları paylaşmıyor.

8 Eylül günü tamamlanan kuşatma, Leningrad'ın dışarıyla bütün bağlarını kesiyor.

20 Kasım. Çalışanlara günde ancak 125 gram ekmek dağıtılıyor, karneyle. Başka da yiyecek bir şey yok.

Aralık ayında kentin bütün su boruları donuyor. Su da yok.

Kış da savaş kadar amansız.

Bütün taşıtlar duruyor. Yakıt da kalmamış.

Her şey bitiyor.

Ansızın Filarmoni Salonunda bir müzik konseri.

Ve her yerde, her köşede hastaneler. Partinin kararı bu. Tarih: Ocak 1942.

Ama fabrikalar, dokuzyüz gün sürecek kuşatma süresince ve elden geldiğince çalışacaktır. Fabrikalardaki tek üretim, silâh ve cephane üzerine yapılmaktadır. Cephede savaşanlara, kentin savunmasını yapanlara silâh ve cephane yetiştirilmektedir. On, on iki yaşlarında küçücük çocuklar, ayaklarının altına konan iskemlelerin üzerine çıkmışlar, boylarını aşan büyük makinelerin başında, savaşan ağabeyleri için silâh ve cephane üretimine katkıda bulunmaktadır.

Ve kadınlar. Bütün güçlük onlarda.

Asıl çalışanlar onlar. Her iş onların omuzlarında.

Bu amansız çalışma, kadınlarda öylesine bir alışkanlık haline gelecektir ki, savaştan sonra da kadınlar, Sovyetler Birliği'nin dört bir yanında, Moskova'da, Bakü'de, Leningrad'da, Alma-Ata'da, sanırım her yerde, her cumhuriyette, tıpkı erkekler gibi, en ağır işlerde onlara yardımcı olmaktan kendilerini alamayacaklardır. Bugün olduğu gibi.

Bu amansız savaş, bu insanüstü direnme böylece sürüp gidiyor.

Sonunda, 1944 yılının Ocak ayında Alman kuşatması yırtılıyor.

Yıl 1944. Haziran ayında, faşist saldırganlar, Leningrad önlerinden kovuluyor.

Sağ kalanların, büyük kuşatmadan arta kalanların ölüleri vardır. Ve ölüler sayısızdır. 470bin belki.

Barış için ölen gencecik erkeklerin üzerinden çıkan, kurşun delikleriyle, barut yanıklarıyla süslü 'Komsomol Karneleri', şimdi bu acı dolu Kuşatma Müzesinde, onurla, gururla sergilenmektedir. Gelecek kuşaklara ve bütün insanlığa, canlı birer anı olarak saklanmaktadır.

Vera Feonova ile birlikte, içimiz acıyla dolu olarak bu küçük müzeden çıkıyoruz. Önce geniş beton bir düzlüğün ortasında, yerden yükselen bir alev karşılıyor bizi.

«Sönmeyen Ateş,» diyor Vera.

Boyuna yanar dururmuş.

Yeni evlenen bir gelinle bir damat, mezarlığın önüne yanaşan bir gelin arabasından koşarak çıkıyorlar, bu Sönmeyen Ateşin önünde, ilk evlilik resimlerini çektiriyorlar. Yine koşarak süslü gelin arabasına giriyorlar. Arabanın burnuna gelin gibi giydirilmiş güzel bir taşbebek bağlanmış.

Bir büyükanne, yanına torununu almış, mezarlığı gezdiriyor. Sönmeyen Ateşin başında durup torununa bir şeyler anlatıyor yanımızda. Torununa Sönmeyen Ateşi gösteriyor.

«Bu ateş hiç sönmez,» diyor.

«Yağmur yağsa da sönmez mi?»

«Yağmur yağsa da sönmez. Hiç sönmez bu ateş,» diyor büyükanne.

Belli ki dokuzyüz gün süren amansız kuşatma günlerinden kalma bir büyükanne bu.

Eksi yirmilerde, eksi otuzlarda dolaşan, buzlu ayazın altında o Sönmeyen Ateşin yanından geçip geniş taş basamakları iniyor, göz alabildiğine uzanan Kuşatma Mezarlığına giriyoruz.

Mezarlığı dört bir yanından saran yüksek hoparlörlerden yayılan cam gibi bir kadın sesi, hiçbir söze dayanmayan, alabildiğine güzel alabildiğine anlamlı bir şarkı söylüyor. Bir acı ağıt bu. Bir güzel çığlık.

Bu ses, buz tutmuş havaya kristal parçaları gibi dağılıp sanki yüreğimize saplanıyor.

Sağımızda solumuzda, yerden biraz yüksekçe, bloklar halinde kitle mezarları uzanıp gidiyor. Üzerlerinde, kış ortasında küçük küçük sayısız çiçek buketleri.

Çiçeksiz geldiğime üzülüyorum.

Bu blok mezarların başucunda, yalnızca tarih kazılmış taşlar var. 1941, 1942, 1943, 1944. Orada o yılın açlıktan ve bombalardan, mermilerden ölen gençleri yatıyor. Ölüler, ölüm yıllarına göre ayrı bloklarda birleştirilmiş. Tam 470bin Leningradlı.

Çıkışta, taşa oyulmuş şu sözleri, Vera Feonova, özenle çeviriyor bana:

«Yıllar geçse de, erkeğiyle, kadınıyla, yaşlısıyla, çocuğuyla, Leningradlıların başardığı bu büyük iş, hiç bir zaman, en uzak kuşaklarca da unutulmayacaktır.»

Ve altında, bu sözü söyleyenin ünlü adı: «Kalinin».

Küçük Tanya'nın savaş günlüğü

Dokuzyüz gün süren korkunç kuşatma bittikten sonra, yıkıntılar arasında bir küçük not defteri bulunuyor. Bu defter, Tanya Saviçeva adlı 7-8 yaşlarında küçük bir kız öğrencinin, kuşatma sırasında tuttuğu günlük, küçük bir defter. Bu küçük defterin dokuz sayfasında, küçük Tanya'nın dağınık olarak yazdığı kısacık günlük notlar var. Bu notlar, korkunç bir gerçeklik ve kesinlikle yüklü. İşte küçük Tanya'nın, dokuz sayfa tutan küçük günlüğü:

1. (Kardeşim) Jenya, 28 Aralık günü, saat 12.30' da öldü. 1941.

2. Büyükanнем, 25 Ocak günü saat 3'te öldü. 1942.

3. (Kardeşim) Lera, 17 Mart günü, sabah saat 5'te öldü. 1942.

4. Vanya Amca, 13 Nisan günü, gece 2'de öldü. 1942.

5. Liyoşa Amca, 10 Mayıs günü, saat 4'te öldü. 1942.

6. Annem, Mayısın 13'ünde, sabah saat 7.30'da öldü. 1942.

7. Bizim Saviçev'ler ailecek öldü.

8. Herkes öldü.

9. Tek yaşayan Tanya.

Tanya da yaşayamamış. Bütün yakınlarının bir bir ölümlerine tanık olan bu küçük yürek de sonunda dayanamamış, açlığa yenilmiş, ölmüş. Ama bir küçük defter sayfasına, kalın uçlu bir kurşunkalem-

le yazdığı günlük notlar, küçük Tanya'yı bugün de yaşıyor. Yarın da yaşatacak. Küçük Tanya, artık bütün Leningradlı ölümlerin ölümsüz simgesi olmuş.

Yaşasın Tanya Saviçeva.

Kuşatma döneminden arta kalan bu ölümsüz belge, küçük bir not defterinin, ayakta kalabilmeyi başarmış bu dipdiri, ölümsüz dokuz sayfası, savaş sonrasında, savaş suçlularını yargılayan Nürnberg Mahkemesinde, duruşmalar sırasında, faşizme karşı somut bir suçlama belgesi olarak çıkarılıp okunmuş.

Mezarlığın girişindeki küçük kuşatma müzesinde, Tanya'nın küçük defterinden koparılmış bu yazılı sayfalar, Tanya'nın başı kurdeleli küçük bir fotoğrafıyla birlikte sergileniyordu. Fotoğrafın hemen yanbaşıda bırakılmış küçük bir demet eflatun çiçek duruyordu. Kimbilir kimin az önce getirip sessizce bıraktığı.

HERKESE BİR KONUT

Leningrad'daki on dört kilometrelik büyük Moskova Caddesinin bitişiyle Leningrad kenti de sona eriyor.

Kentin dış kesimlerine yaklaştıkça, bizdeki gibi, yapılar küçölüp seyrekleşmiyor. Sovyetler Birliği'nde gördüğüm hiçbir kentte böyle bir şeye rastlamadım. 'Kenar mahalle', 'Kenar semt' diye bir olgu yok. 'Gecekondulu' diye bir kavram kalmamış. Yok böyle şeyler. Kent, merkezde nasılsa öylece genişleyip gidiyor ve birden bitiveriyor.

Büyük blok yapılar, konut sorununu kökünden çözümlemiş.

Bütün yapıların caddeden girilen ilk katları, büyük mağazalar olarak kullanılıyor. Mağazaların içleri yiyeceklerle, giyeceklerle dolu. Sonsuz bir kalabalık, sürekli alışveriş yapıyor.

Konutlar, bu mağazaların üst katlarından başlıyor. Toprak düzeyinde hiçbir yerleşme yeri bırakıl-

mamış. Özellikle büyük kentlerde, büyük blok yapı-
larda bu hep böyle. Bodrum katında oturmak diye bir
şey yok. İlk giriş katlarını bile oturma yeri olmaktan
çıkaran böyle bir konut politikası, emekçilerin ege-
men olduğu bu yeni düzenin vardığı başarılı sonuç-
lardan biri.

Alma-Ata'da bir şoförle konuşmuştum. Çocuğu
yoktu. Yeni evliydi.

«Elli beş metrekarelik bir evim var,» demişti, de-
mişti de küçümsemiştim biraz. İkinci kattaydı onun
evi de.

Leningrad'da bir başka şoförle, aynı konuyu ko-
nuşurken, durum aydınlığa çıkıvermişti.

«Kırk beş metrekarelik bir evde oturuyoruz.»

«Kaç kişisiniz?»

«Üç kişiyiz. Karım, çocuğum, bir de ben.»

Neden sonra anlamıştım bu alanın hiç de sanıl-
dığı kadar küçük olmadığını. Bir salon, iki de oda.
Toplam alan kırk beş metrekare. Ancak, girişteki hol,
koridor, mutfak, banyo, helâ, balkonlar ve yirmi met-
rekarelik bir eşya odası, bu kırk beş metrekarelik ala-
nın dışında kalıyor, hesaplanmıyordu. Çünkü bu say-
dığım birimler, herkes için kaçınılmaz, zorunlu alan-
lardı. Adam, oturduğu alanın kırk beş ya da elli beş
metrekare olduğunu söylerken, yalnızca salon ve
odaların toplam alanını söylüyordu. Bir an, bizdeki
Karadenizli müteahhitlerin, sözde 'sosyal konut' ola-
rak şıpın işi diktikleri betebe suratlı uyduruk apart-
manların yüzer metrekarelik satılık daireleri geldi
aklıma.

Başımı sessizce önüme eğdim.

Üstelik, Sovyetler Birliğinde bugün kimse açık-

ta değil. Herkesin bir konutu var. Herkesin bir konutta oturma hakkı ve özgürlüğü var. Yerler tahta parke. Bu bir gelenek olmuş artık. Bir merkezden ısıtılan konutlar hepsi de. Kuvetli banyosu, kaloriferi, hiç kesilmeyen sıcak suyuyla herkesin rahat bir konutu var. Gördüğüm kentlerde bütün konutlar böyleydi. Görmediğim kentlerde de hep böyleymiş. Halk tipi blok konutlar. Ve elektrik ve sıcak su ve kalorifer yakıt ücreti ve kira ücreti olarak ayda toplam 6 ile 8 ruble arasında ücret ödüyor herkes. Yani bütün bu giderler için bizim paramızla 120 ile 140 lira arasında para ödeniyor. Harcamak için ne kadar çok paraları kaldığını düşününce, o insanları kıskanmamak güç olur sanıyorum.

Leningrad da, Moskova da, Sovyetler Birliğinin en yoğun yerleşme merkezleri. Moskova'da sekiz milyon, Leningrad'da ise dört milyon insan yaşıyor. Leningrad'da bir çocuklu aileye kırk beş metrekarelik konut hakkı tanınıyorsa, bu, nüfusun orada yoğun oluşu yüzündenmiş. Oysa nüfusun daha seyrek olduğu yerleşme merkezlerine doğru gidildikçe, konut hakkı olarak tanınan bu alanlar da değişiyor. Örneğin, bir milyon insanın yaşadığı Alma-Ata'da bir çocuklu aileye, Leningrad'dakinden daha geniş bir yerleşme alanı tanınıyor.

Ve yine belirtmeden edemeyeceğim: Sovyetler Birliğinde kimse açıkta değil. Herkesin bir konutu var. Çünkü herkesin bir konutta yaşama hakkı var. Bu haktan doğan konut alanları ailenin kişi sayısına göre değişiyor. Yurttaş olma hakkı bu. Emekçilerin yönetimde olduğu bir düzende insanların insanca yaşama hakkı.

Leningrad'da Büyük Kuşatma Anıtı

Leningrad'da on dört kilometre uzayıp giden Moskova Caddesinin bitimiyle Leningrad kenti de bitiyor demiştim. İşte tam orada Kiev'e ve Moskova'ya giden yolların ayrım yerinde, 1975 yılının Zafer Bayramına rastlayan 9 Mayıs günü açılışı yapılmış olan Büyük Kuşatma Anıtı, dev bir görüntü olarak çıkıveriyor karşımıza.

Leningrad kuşatmasından sağ olarak çıkanlar yapmış bu dev anıtı. Kendileri gelip çalışmışlar. Kendi paralarıyla, kendi emekleriyle Leningrad halkı yapmış bu büyük halk anıtını.

Anıtın ortasında yükselen büyük anıt-direğin üstünde alt alta iki tarih yazılı:

«1941»

«1944»

Bu iki tarih, Leningrad Kuşatmasının başlayış ve bitiş tarihleri.

İki kola açılıp genişleyen koyu renkli taş yükseltilerin üzerinde, Leningrad'ı faşist saldırganlara karşı savunmuş Leningradlı savaşçıları simgeleyen kalabalık insan toplulukları. Taştan, demirden, bronzdan, inanç yüklü insanlar. Sanki gelecek yeni düşmanlara karşı her zaman yürekli, her zaman güçlü ve hazır olduklarını belirten Leningradlılar bunlar.

Vakit akşamdı. Ortalık kararmaya yüz tutmuştu. Yine de elyordamıyla birkaç fotoğraf çekebildim.

Yanımda Sovyetler Birliği'nin Eskimo asıllı ünlü yazarı Yuri Ridheu vardı. Sonra arabaya binip yi-

ne Moskova Caddesinden, buz tutmuş Neva ırmağının üzerindeki koyu renkli sayısız köprülerden, biblo gibi yapıların arasından geçip Ridheau'nun gösterişsiz ama beğeniyle döşenmiş evine gittik. İlk kez gördüğüm renkli televizyonda Moskova-Leningrad boks karşılaşmalarını izledik.

Leningrad Halk Ormanı

İki insan boyu yüksekliğinde, oya gibi işlenmiş kara boyalı demir parmaklıklarla çevrili bir kayın ormanının kıyısından geçiyoruz. Leningrad'ın göbeğinde, bakımlı, uçsuz bucaksız bir orman.

«Leningrad Halk Ormanı,» diyor arabamızın şoförü.

Kuşatma yıllarından sonra, yine sağ kalan Leningradlılar, tam bir yıkıntıya dönmüş olan bu alana, bu güzel parmaklıkların içine kayın ağaçları getirip dikmişler. Halk kendi dikmiş bu ağaçları, kendi yapmış bakımını, kendi yetiştirmiş. Şimdi bu eşsiz parmaklıkların içinde coşku dolu bir halk ormanı yükseliyor. Leningrad halkının ormanı.

Vera Feonova anlatıyor:

Devrimden sonra İngilizler, büyük alanı çeviren bu oya gibi işlenmiş demir parmaklıkları ele geçirmek istemişler.

«Büyük devrimi yaptınız. Büyük yaralar aldınız. Şimdi sizin için lokomotif çok gerekli olsa gerek. Çarlık döneminden kalma bu işe yaramaz demir parmaklıkları verin bize, biz de size lokomotifler verelim,» demişler.

Devrimin büyük önderi Lenin'in verdiği karşılık çok ilginç:

«Evet, şu anda lokomotif çok gerekli bizim için. Ama kısa bir süre sonra biz nasıl olsa kendi lokomotiflerimizi yapacağız. Oysa atalarımızdan kalma bu sanat eserlerini bir daha yerine koyamayız. Bu güzel parmaklıkları veremeyiz. Bunları gözümüz gibi koruyacağız,» demiş Lenin.

Lenin, Moskova'da ünlü Kremlin'e ilk girişinde, yüksek pencerelerden bakınca, karşısında Kremlin'in birbirinden güzel som altından dökme pırıl pırıl yanan kubbelerini görünce, yine ilk iş olarak, çevresindekileri uyarmış:

«Sakin,» demiş, «bunlara dokunulmasın. Bunlar atalarımızdan kalan sanat eserleridir. Bunları korumak şimdi bize düşüyor.»

Gerçekten de Sovyetler Birliği'nde devrim sonrasında ulu anıtlarının yanı sıra, çarlık döneminin sanat eserleri de oldukları gibi korunuyor. Sokakları dolduran bunca turistin şaşkınlık ve hayranlıkla izlediği bu anıtlar, Sovyetler Birliği'ni bir kültür ve sanat müzesi haline getiriyor. Devrimin koruyup geliştirdiği bir kültür ve sanat müzesi.

AVRUPA'DAN ORTA ASYA'YA

İlyuşin 62 tipi büyük bir jet yolcu uçağındayız. Bir Sovyet cumhuriyetinden, bir başka Sovyet cumhuriyetine uçuyoruz. Rusya'nın başkenti Moskova'dan, Kazahistan'ın başkenti Alma-Ata'ya. Avrupa'dan Orta Asya'ya.

Kazahistan, Sovyetler Birliği içinde yer alan Türk cumhuriyetlerinden biri. Orta Asya'da. Çin Halk cumhuriyeti sınırına yakın. Bizim haritalarımızda hep Kazakistan olarak yazılır. Oysa gerçek adı: Kazahistan.

Kazah Türkleri yaşıyor bu cumhuriyette. Kendilerine 'Kazah' değil de 'Kazak' denilmesine içerliyorlar. Kazak'larla karıştırılmak hiç hoşlarına gitmiyor. Kazak'lar, Türk asıllı değil. Üstelik Orta Asya'da yaşamıyorlar. Kazak'ların yaşadıkları bölge, Don Irmağı çevresi. Ünlü yazar Şolohov'un romanlarında anlatılanlar, işte bu halk: Kazaklar. Büyük Devrim sırasında Kazaklar, genellikle devrime karşı çıkmış bir halk. Oysa Kazah Türkleri, devrime hemen

katılmışlar. Kazaklarla karıştırılmalarına en çok da bu yüzden içerliyorlar. Bir (k) harfi ile bir (h) harfi yer değiştirince, iki halk birbiriyle karıştırılıveriyor.

Şolohov hakkında bir söylenti

Don kıyılarını ve oralarda yaşayan Kazakları anmışken, yazdığı birbirinden güzel roman ve hikâyelerinde Kazakları anlatan ünlü yazar Şolohov hakkındaki şaşırtıcı bir söylentiye değinmeden geçemeyeceğim.

Deniyor ki, 'Ve Durgun Akardı Don' romanını Şolohov yazmamış.

Şolohov, bu dört ciltlik dev romanı yazdığında 20 22 yaşlarındaymış.

«Olamaz,» diyorlar. «Bu yaşta, koca bir devrimi görebilmek, kavrayabilmek, ona yorumlar getirmek, o olayı böylesine derinliğine yaşamak, yaşatmak olacak şey değil,» diyorlar.

«Üstelik, bu dev romanıyla, bundan yıllarca sonra yazdıkları arasında büyük bir ustalık ve anlatım farkı var. 'Durgun Akardı Don'daki olaylara Çarlık yüzbaşısının gözüyle bakılır, yüzbaşının ağzından anlatılır bu roman,» diyorlar. «O yaşta bir insan bunu bilemezdi, yapamazdı,» diyorlar.

'Ve Durgun Akardı Don' adlı bu büyük romanın, aslında bir başka yazara ait olabileceğini söyleyenler de var. Hem de devrime karşı çıkmış bir yazarın yazdığını söylüyorlar bu romanı.

«Şolohov, bu büyük romanı yazan karşı devrimci yazar öldükten sonra, onun evine taşınmıştı. Şolo-

hov, bir sandıkta, bu romanın notlarını buldu. Yeniden elden geçirip devrimci bir yorumla yeniden işledi ve kendi adıyla yayımladı,» diyorlar.

Dediklerine göre Fransa'da da açıklanmış bu olay.

«O yaşlarda böylesine dev bir romanı yazan bir yazar yıllarca susmazdı. Bakın, Şolohov şu yaşa geldi, 'Ve Durgun Akardı Don' romanının üstüne kaç kitap yazabildi? Üstelik son yazdıklarıyla, o romanı arasında ne büyük farklar var. O romanın çizgisine Şolohov hiçbir zaman ulaşamadı,» diyorlar.

Bu söylenenler ne derece doğrudur, bilemem. Bunu söyleyenler de sözlerini kanıtlayamazlar sanırım. Bu büyük devrimci yazar için söylenen bu sözlerin doğru olmamasını çok isterdim.

Uçakta

Uçağımız 168 kişi alıyor. Yolumuz dokuzbin kilometre. Uçuş yüksekliğimiz dokuzbin metre.

Uçak, tıklım tıklım dolu. Tek boş yer yok.

Uçaktaki yolcuların çoğu, belli ki Orta Asyalı. Giyimleri, ilk bakışta, bizim İstanbul - Ankara uçak yolcularından daha gösterişli. Ancak bu farkın, üstlerindeki kışlık giyimlerden, kürklerden, kalpaklardan geldiğini anlıyorum. Herkes, sırtında kürkü, başında kalpağıyla koltuğunda oturuyor. Kemerler bağlı. Hemen herkesin elinde ya bir gazete, ya bir dergi ya bir kitap var.

Gözler daha çekik, daha küçük. Şakak kemikleri oldukça çıkık. Güzel insanlar. Sağlıklı insanlar.

Sarışın, esmer, kumral. Kalpaklarıyla birbirine çok benziyor gibiler.

Anons yapılıyor. Kapılar kapanıyor. Motorlar çalışıyor. Uçak hareket ediyor.

Hızla yükseliyoruz.

Uçak, uçuş yüksekliğine erişinceye kadar sigara içmek yasak.

Yolcular yavaş yavaş soyunmaya başlıyorlar. Kalpaklar çıkıyor önce, sonra kürkler, kürk yakalı paltolar çıkarılıyor. Şimdi çok daha değişik yapıda insanlar, değişik renkte giyimleriyle ve tertemizler. Çoğunun ayağında çizme.

Bütün Sovyetler Birliği'nin sanırım değişmez kışlık giyimi bu: Ayakta çizme, sırtta kürk ya da yakaş kürklü kalın palto, başta kalpak. Geyik, sincap, tilki kürkünden yapılma renk renk, birbirinden güzel kalpaklar.

Günlerden Cumartesi.

Uçakta asker de çok. Onlar da başlarına kalpak giyiyor. Bizim Kuvvayi Milliyecilerimizin giyimlerini andırıyor giyimleri.

Cumartesiler, bizde olduğu gibi oralarda da tatil. Öyleyse bu askerler, tatillerini ya kendi yurtlarında geçirecekler ya da gezmeye gidiyorlar.

Sanki şehirlerarası bir otobüs yolculuğundayız.

Bir anne, kucağında üç aylık sarışın güzel bebeğiyle oyalanıyor. Hostesler hemen ona, uçağın ön koltuklarında bir yer boşaltıyorlar. Asma bir beşik, göz açıp kapayana kadar kuruluveriyor. Bebek, sallanan bir beşikte yolculuk edecek. Uçakta sanki herkes, bebekle ve genç anneyle ilgili. Yüzlerde sevecen gülücükler.

Genç sarışın anne, beşikteki bebeğini oyuyor;
«Vanya,» diyor. «Vanuşka,» diyor.

Uzanıp sık sık öpüyor bebeğini.

Sanki Çehov'un bir hikâyesini okuyorum. Ya da Dostoyevski'nin bir romanında geziniyorum.

Avrupa'nın bir ucundan Asya'nın öbür ucuna uzanan, iki kıtayı içine alan bu uçsuz bucaksız ülkede, uçaklar, bizdeki otobüslerin yerine kullanılıyor. Uzaklıklar öylesine büyük ki, otobüsle günlerce gitse insan, varacağı yere güç ulaşır. Büyük yolcu jet uçakları, bu koskoca ülkenin dört bir yanına durmadan insan taşıyor.

Uçaklar iniyor, uçaklar kalkıyor boyuna.

İnsanlar geliyor, insanlar gidiyor.

Havaalanları alabildiğine büyük.

Uçak terminalleri de öyle.

Moskova'da sekiz havaalanı vardı. Ben ikisini gördüm. Alanlar, sayısız jet yolcu uçaklarıyla doluydu. Terminal yapıları, bizim büyük stadyumlarımız gibiydi. Abartmıyorum. Ve terminallerin içleri, uçak bekleyen sayısız insanla doluydu. Kış ortasında dondurma yiyen binlerce insan.

Sovyetler Birliği'nde her şey çok büyük. Alanlar, caddeler, yapılar, parklar, heykeller, sinemalar, tiyatrolar, fabrikalar, devrim panoları, her şey.

Bunca uçsuz bucaksız bir ülkeye de böylesi büyüklükler, genişlikler yaşıyor.

Cengiz Aytmatov'un, İstanbul'a gelişinde yaptığı bir şakayı hatırlıyorum:

«Bizde her şey en büyüktür,» diyordu Aytmatov, gülerek. «Cücelerimiz bile en büyüktür. Dünyanın en büyük cüceleri bizdedir.»

Uçakta taksi kiralayanlar

Alma-Ata'ya yarım saat var.

Hostes, yolcuların arasında dolaşıyor, isteyene 20 kapık karşılığında bilet satıyor. Alma-Ata'ya varınca, kim taksiye binmek istiyorsa, uçakta taksi bileti alıyor. Böylece, havaalanından kente taksiyle gitmek isteyenler, daha uçaktayken saptanmış oluyor. Uçaktan telsizle havaalanındaki büroya haber ulaştırılıyor. Büro, gerekli sayıda taksiyi, Alma-Ata'dan havaalanına çağırıyor.

Yolcular, uçaktan inince, taksiler de havaalanında hazır olacak.

Gerçi otobüsler de var. Ama otobüsler, bizdeki gibi tek yönden gidiyor.

Uçakta biletlerini alanlar, havaalanında kendilerini bekleyen otomobillere binip evlerinin önüne kadar gidebilecekler; devlet taksileriyle. Sanırım hiçbir pazarlığa girişmeden, hiç kazık yemeden, insan gibi. Bizdeki gibi değil.

Bir Orta Asya gecesinde

Alma-Ata havaalanında, Kazakistan Yazarlar Birliği adına, Sovyetler Birliğinin yaşayan en iyi beş şairinden biri sayılan Oljas Süleymanov karşılıyor bizi.

Uçak duruyor. Kapılar açılıyor. Merdivenin dibinde Oljas Süleymanov. Başında kalpağı, sırtında kürk yakalı kahverengi deri ceketıyla, uzunca boylu, yakı-

şıklı, güzel, cana yakın bir Asyalı. Dudakları gülücük dolu. Gözleri dostlukla yüklü.

Oljas'ın özel otomobili de uçağın hemen ötesinde. Havaalanına otomobiliyle girmiş, uçağın yanına kadar sokulmuş. Yazarlar Birliği'ne tanınan ayrıcalık bu. İnen yolcular, uçaktan terminale kadar bir otobüse bindirilerek götürülüyor. Bizdeki gibi. Alanı yürüyerek geçmek yasak. Yalnızca Yazarlar Birliği temsilcisi Oljas Süleymanov, bu yasağın dışında. Dolaşısıyla, Yazarlar Birliği'nin konuğu olan bizler de.

Oljas, uçaktan indirilen sürüyle valizin arasında valizlerimizi göstermemizi istiyor. Hostesler, pilotlar, belli ki Oljas'ı tanıyorlar. Şakalaşıyorlar. Valizlerimizi oracıkta alıyoruz, Oljas'ın arabasına taşıyoruz birlikte. Terminalin dışına çıkıyoruz, Alma-Ata'ya yollanıyoruz.

Yollar yine alabildiğine geniş. Moskova'ya giriş çıkış yolları gibi. Yollar, başkent Alma-Ata'ya kadar pırıl pırıl aydınlatılmış. Bizim canım İstanbul'umuzun, sevgili Ankara'mızın ana caddelerini düşünüyorum. Gece bu kadar aydınlık değiller. Hiç değiller.

Sovyetler Birliğinde dağlar taşlar ışığa boğulmuş. Adamlar, geceyi gündüz yapmışlar.

Alma-Ata.

Yol boyunca büyük büyük devrim panoları ve Alma-Ata.

Moskova'nın Leningrad'ın daha küçüğü.

Otel sıcacık.

Yine her katta, bir masanın başına oturmuş bekleyen Ayşe hanımlardan, Fatma hanımlardan biri. Bunlar da Nataşa'lar, Olga'lar, Ludmilla'lar, Kalina'lar, Vera'lar. Kat sorumluları.

Gecenin saat yirmi dördü.

Moskova ile Alma-Ata arasındaki saat farkı tam üç saat. Uçakta, bir uyarı üzerine saatlerimizi üç saat ileri almışız.

Karnımız aç. Uçakta verilen yiyecek bizi pek do-yurmamış anlaşılan.

Aç olduğumuzu öğrenince Oljas birden telâşa kapılıyor.

O sırada Kazahistan'ın en ünlü oyun yazarı Kaltay Muhammedcanov da geliyor arabasıyla.

Yiyecek aramak için her iki araba yollara düşüyoruz. Her yer kapalı.

Gece saat 23 oldu mu, Sovyetler Birliğinde her yer kapanıyor; içkili içkisiz lokantalar, eğlence yerleri, her yer.

Ama sokaklar insan dolu. Sevişen kumrular gibi, çift çift.

Çevirmenim Vera Feonova, oracıkta bir fıkra anlatıyor:

Bir yabancı, geceyarısı inmiş Moskova'ya. Aramış aramış, açık bir eğlence yeri bulamamış. Saat 23'ü geçiyormuş. Yoldan geçen birini çevirmiş, sormuş:

«En yakın eğlence yeri nerede!»

Moskovalının karşılığı çok güzel:

«Helsinki'de.»

Gülüyoruz. Oljas da gülüyor. Ama tedirginliğini yüzünden okuyorum.

«Saat 23'ten sonra asansörler, bir de cankurtaranlar çalışır bizde,» diyor Oljas.

«Buraya gelip de aç kalan ilk Türk sen olacaksın,» diyor Kaltay.

Yaşar Kemal'le Bekir Yıldız gelmiş birkaç yıl önce buraya.

Sonra Oljas, bir yerlerden ekmek, salam, konserve et bulmuş geliyor. Otel odasında masanın çevresine oturuyoruz.

Çantamı açıp yurdumdan getirdiğim rakı şişesini açıyorum, şamfıstığı çıkarıyorum. Rakımıza da, şamfıstığımıza da bayılıyorlar. Ben de onların votkasına bayılıyorum. Bardaklarımızı tokuşturup içkilerimizi yudumluyoruz.

Bütün gece Dedem Korkut öyküleri üzerine konuşuyoruz.

Her zaman, her yerde votka

Ertesi gün Kaltay, erkenden geliyor.
Otelin lokantasına iniyoruz.

Oteli de, lokantayı da çalıştıranların hepsi kadın. Mini etekli kadınlar. Etekler alabildiğine kısa. Anlaşılan, mini etek dalgası daha yeni gelmiş buralara.

Kahvaltı edeceğiz. Kaltay, kahvaltının yanında ne içeceğimizi soruyor.

«Çay,» diyorum.

Vera da çay istiyor.

«Çay mı?» diye soruyor Kaltay, şaşkın bir yüzle. «Hasta mısın yoksa?»

«Yoo, hasta değilim.»

Gülüyor.

«Hastalar çay içer,» diyor.

«Peki, öyleyse süt içeyim. Sıcak süt.»

Kaltay yine gülüyor.

Sütü de çocuklar içermiş.

Neden sonra anlıyorum: Kaltay Muhammedcanov, sabah sabah votka sunmak istiyormuş bize.

«Buraya kafa çekmeye değil, başarılarınızı görmeye geldim,» diyorum. «Ayık olmalıyım. Hiçbir güzelliği, hiçbir gerçekliği gözden kaçırmak istemiyorum.»

Kaltay, sözlerimden pek hoşlanıyor. Votka kadehini şerefimize kaldırıp yudumluyor.

Vera ile ben, kahvaltının yanında çay içiyoruz.

Akaryakıt, sudan ucuz

Doğruca Kazahistan Yazarlar Birliği'ne gidiyoruz. Bizi bekleyen Kazah yazarlarıyla tanıştırılıyorum. Onlar bana, ben onlara, karşılıklı sorular soruyoruz.

Sonra Oljas'ın arabasıyla Alma-Ata'da dolaşıyoruz.

Bir benzin istasyonunun önünde duruyoruz. Oljas, arabasına benzin alıyor.

Defterime, Alma-Ata'daki benzin fiyatlarını yazıyorum:

Süper benzin. Litresi 9 kapık (180 kuruş).

Normal benzin. Litresi 6 kapık (120 kuruş).

Kamyon benzini. Litresi 3 kapık (60 kuruş).

Yıllardır değişmeyen fiyatlar bunlar.

Onlar, bizdeki maden suyuna «mineralli su» diyorlar. Yemeklerde hemen herkes mineralli su içiyor. Çok yaygın bu. Kapalı şişelerde satılıyor mineralli su. Moskova'da sormuştum, mineralli su, bir litrelik şişe-

lerde, şişesiyle birlikte 24 kapıktı, (yani bizim paramızla 480 kuruş). Demek, Sovyetler Birliğinde benzin, maden suyundan çok çok ucuz. Sudan bile ucuz benzin ve öbür akaryakıtlar.

Benzin fiyatlarını öğrenmişken, otomobil fiyatlarını da sorup öğreniyorum. Şöyle:

«Jiguli» marka otomobiller, 5.500 rubleye satılıyor. Bizim paramızla 110 bin lira. Jiguli'ler, tıpkı bizim Murat'lar. «Fiat» otomobillerinin patentini almışlar. Birtakım değişiklikler yapmışlar. Kendileri üretiyorlar. Bizdeki gibi sürekli olarak dışarıya ödeme yapmıyorlar. Patenti dışarıdan alınmış, ama artık Jiguli'ler gerçek bir Sovyet yapımı olmuş.

'Moskovic' marka otomobiller, 5.400 rubleye satılıyor. Bizim paramızla 108 bin lira. Çok sevimli, küçük, halk tipi otomobiller bunlar.

'Volga' marka otomobiller ise 9.150 ruble. Bizim paramızla 183 bin lira. Bunlar da büyükçe, normal boy otomobiller.

Sovyetler Birliği'nin neresinde olursa olsun, otomobillerin ön bölümüne, şoförün yanına ancak bir kişi oturabiliyor. Öne iki kişi oturmak yasak. Arkaya da üç kişi. Bu konuda kimse kaçamak yapmıyor.

Dünyayı kasıp kavuran petrol bunalımı, Sovyetler Birliği'nin semtine bile uğramamış. Petrol üreten ülkelerin yüksek ücret artırımını, bütün dünyayı sarsarken, Sovyetler Birliği, kendi zengin petrol kaynaklarından ürettiği petrolü, kendi ülkesinde yine sudan ucuza satıyor. Bu da öbür malların fiyatlarında hiçbir artış olmamasını sağlıyor. Sovyetler Birliğinde geçim zorlaşmıyor. Yurттаşlar, neyin, nerede, kaçsa satıldığını biliyorlar. Yıllardır değişmiyormuş bu.

ÇALIŞAN KADINLAR

Kar, aralıksız yağıyor, ama yolları dolduran hiçbir taşıt, zincir takmıyordu. Moskova'da, Leningrad'da, Alma-Ata'da hep bunu gördüm. Bu büyük kentlerin ana caddelerinde aralıksız çalışan yüzlerce, binlerce kar temizleme aracı, kar daha yere düşerken, sanki yerleri temizleyip kurutuyordu. Yalnızca kent içinde değil, kent dışı yollarda da bu kar temizleme çalışmaları aynı hızla, aynı yaygınlıkta sürüp gidiyordu.

Bütün bu kar temizleme araçlarında çalışanlar, kadın işçilerdi. Yolları süpürenler, kaldırımlarda biriken karları küreyenler, kar temizleme araçlarının iki yanında ellerindeki küreklerle araçlara yardım edenler, hep hep kadın işçilerdi.

Otellerde çalışanların hemen hepsi kadındı.

Lokantalarda yalnızca kadın işçiler gördüm.

Leningrad - Moskova gece treninde, her vagonun sorumlusu, bir kadındı.

Bakü'de, devlet basımevinde yüzlerce kadın çalışıyordu. Dizgi makinelerinin, baskı makinelerinin başında hep onlarla karşılaştım. Ciltleme atölyelerinde hep onlar vardı.

Alma-Ata'da kaldığım otelin penceresinden bakıyordum. Oldukça yaşlı bir kadının, yola dökülmüş kuru kiş yapraklarını, saplı bir süpürgeyle süpürdüğünü gördüm.

Sordum. Bu yaşta bir insanın çalışma nedenini öğrenmek istedim. Gidip konuştuk.

Buruşuk dudaklarıyla ve Kazah Türkçesiyle kısa kısa anlattı.

Sevinçliydi. Onurluydu.

Emekliymiş. İyice bir emekli aylığı varmış. Para yönünden hiçbir sıkıntısı yokmuş. Kendi başvurmuş. Çalışmasına izin vermişler.

Çalışmasa ölürmüş.

«Yaşamak için, ayakta kalmak için çalışıyorum,» dedi.

Çalışmamak ayıpmış. Herkes çalışırken oturmak ayıpmış. Çalışmak, üstelik, insanın sağlığı açısından da çok yararlıymış. Hele çalışmaya alışmış bir insan için.

Kazahistan'da kaldığım büyük otelin onarım işleri vardı. Erkek işçilerle omuz omuza çalışan tulum giymiş yapı işçisi kadınlar gördüm. Erkeklerle birlikte, onlar gibi çalışıyorlardı.

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra kadınlar hiç boş kalmamışlar. Savaş çok şeyi silmiş süpürmüş. Sovyetler Birliği, bu savaşta 25 milyon ölü vermiş. Yıllarca süren bu amansız savaşın yıkıntıları üzerinde, silbaştan yeni ve güçlü, süper bir devleti

yaratma çabaları. Ağır sanayi konusundaki amansız atılımın yıllar süren hırçın, hırslı çalışmaları.

Büyük Savaşta, bütün erkekler cephelerde. Bütün iş kadınların omuzlarına yıkılmış. Bütün fabrikalar silâh ve cephane üretimine girişmiş. Bütün bu ağır işlerde hep kadınlar çalışmış. Makineleri onlar işletmiş, toprağı onlar sürüp biçmiş, yolları, köprüleri onlar yapmış. Cephe gerisinin bütün işlerini Sovyet kadınları yüklenmiş.

«Bütün bu işlere öylesine alıştı ki kadınlarımız, şimdi en ağır işlerde çalışmaktan çekinmiyorlar. Hem, bizde kadın erkek ayrımı yoktur, sizlerdeki gibi. Kadın erkek eşitliği vardır bizde. Bu eşitlik her bakımdan gerçekleşmiştir. Ekonomik eşitlik, siyasal eşitlik, kadını erkekle omuz omuza getirmiştir. Güçlüdür kadınlarımız.»

Moskova'nın kırk kilometre uzağındaki o dağ köyünde gördüğüm sovhozun yöneticileri de kadınlardı. Güzeldiler. İnançlıydılar. Yaratıcıydılar.

1975 Yılı, orada da 'Kadın Yılı'ydı

Sovyetler Birliği'nde de 1975 yılı, 'Kadın Yılı' olarak kutlanıyordu. Çünkü UNESCO, 1975 yılını 'Kadın Yılı' olarak ilân etmişti. Sovyetler Birliği de UNESCO'nun bir üyesiydi.

Kısa adı UNESCO olan 'Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne benim ülkem, Türkiye de üyeydi. 1975 yılı benim ülkemde de 'Kadın Yılı' olarak kutlanmıştı.

En büyük bir iki kentimizde, çeşitli kadın kuru-

luşları, büyük büyük salonlarda toplantılar düzenleyip 'Kadın Yılı'nın dünyadaki ve Türkiyemizdeki anlam ve önemine değinen konuşmalar yaptılar. Varlıklı kocaların ağzı laf yapan hanımları, Türkiye'deki kadın hakları konusunda birbirinden güzel sözler söylediler, çok önemli demeçler verdiler. Kadın erkek eşitliğinden, yasal engellerin kaldırılması gerektiğinden, daha nelerden nelerden söz ettiler. Televizyonumuz, onlar için özel programlar düzenledi. Basınımız onlar için özel yayınlar yaptı. Atamızın heykellerine en pahalısından çelenkler konuldu. Topluca Anıt Kabir'e gidildi, Anıt Kabir özel defterine yaldızlı sözler yazıldı.

Yılın anasını bile seçtiler.

Ama güzel yurdumun anasını bellemeye çalışan yerli ve yabancı düşmanları yine görmezden geldiler.

Yurdumun yoksul, dertli kadınları, iyi ki bütün bunları görmediler, bilmediler.

Dağlarda, köylerde, kasabalarda, kentlerde, yurdumun kadınları,

bizim kadınlarımız:

korkunç ve mübarek elleri,

ince, küçük çeneleri, kocaman gözleriyle

anamız, avradımız, yarımız

ve sanki hiç yaşamamış gibi ölen

ve soframızdaki yeri

öküzümüzden sonra gelen

ve dağlara kaçırıp uğrında hapis yattığımız

ve ekinde, tütünde, odunda ve pazardaki

ve karasapana koşulan (*)

Ve büyük kentlerde, sabahın kör karanlığında yollara düşen, beylerin, efendilerin evlerine temizliğe giden, günlerce iş arayan, bulamayan, kurtuluşu gâvur ülkelerine kaçmakta bulan, işgücünü oralarda satmak zorunda kalan, yemeyen, içmeyen, para biriktiren, büyük kentlerde yarı örtük pencerelerin eviçlerinde, açık kapılardan girenlere para için etini satan, kuytu köşelerde onuru ve insanlığı pazarlık konusu edilen, ne yapıp edip boğazından kestiği üç beş kuruşuyla büyük kentlere okutmaya gönderdiği dal gibi yavrularının gün aşırı faşist kurşunlarıyla göz göre göre vurulup kara toprağa devrildiğini gören kadınlar, acılı kadınlar, dertle yüklü kadınlar. Kadınlarımız. Her biri 'Yılın Kadını'. Yılların kadınları.

Evet, benim yurdumda da kutlanmıştı 1975 yılı 'Kadın Yılı' olarak.

(*) Nâzım Hikmet'in 'Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan.

KOLHOZ'DA

Alma-Ata'daki dostlara, bir Kolhoz'u görmek istediğimi söyledim. Bunu söylediğimde Alma-Ata'nın seksen kilometre uzağında, ünlü Kazah halk ozanı, büyük devrimci Cumbul'un köyündeydik. (Doğumu: 1846, ölümü: 1945.)

Hemen o yakınlardaki bir kolhozu görebileceğimi söylediler.

Kolhoz, bizdeki tarım kooperatiflerini andırır bir tarım işletmeciliği. Devrimden sonra geliştirilmiş bir tarım düzeni. Bir de sovhoz düzeni var. Sovhoz, daha ileri, daha geliştirilmiş bir düzen. Kolaylık olsun diye, ille de bir benzetme yapmak gerekirse, sovhoz, bizdeki devlet üretme çiftliklerine yakın bir düzen diyebiliriz.

Kolхозlarda, kolhoza katılan toprak sahipleri, toprakları üzerindeki mülkiyet haklarını kolhoza bırakıyorlar. Topraklarını ve hayvanlarını kolhozda birleştirip, birleşen toprakların ve hayvanların tümü

üzerinde bir ortaklık payına sahip oluyorlar. Kollektif bir çalışmayı gerektiriyor bu düzen.

Sovhozlarda böyle bir ortaklık payı da yok. Çalışanlar orada, belli bir ücret karşılığında ve işçi olarak çalışıyorlar.

Vakit oldukça ilerlemişti. Akşam üzeriydi. Kolhoz'a girdik.

Bir kolhozcunun evinde

Bir kolhozcunun evindeyiz.

Toprak bir avludan geçip villa tipi tek katlı bir eve giriyoruz. Bir Anadolu kasabasında, temiz pak döşenmiş bir evdeyim sanki. Bizi bir odaya alıyorlar. Ortada yuvarlak bir masa. Köşede bir aynalı konsol. Küçük bir komodinin üzerinde bir televizyon; tozlanmasın diye işlemeli bir örtüyle üstü örtülmüş.

Ev kaloriferli.

Ev sahibi adamla karısı ortalarda koşturup duruyorlar. Ortadaki masaya hemen yiyecekler, içecekler taşıyor. Oysa daha yemek vakti değil. Günün batışına az kalmış. İlle de konuklarına bir şeyler sunacaklar. Neleri varsa ille de bölüşecekler; bizdeki gibi; kasabalarımızdaki, köylerimizdeki gibi.

Masaya ilk getirilen, yine votka oluyor.

Her yerde, her zaman votka. Çeşit çeşit, bir birinden güzel votkalar. Bizde rakı neyse, Sovyetler Birliği'nde de votka o. Ve o dağ başında, o köy evinde, votkanın yanında şaşırtıcı güzellikte bir şişe şampanya.

Ve biralar.

Devrim öncesini de bilen biri

Kolhozlar kurulmadan öncesini bilen biriyle de konuşmayı istediğimi söylemiştim. Beni bu yüzden bu eve getirmişlerdi. Kolhozlar kurulmadan öncesini ve kolhozlar kurulduktan sonrasını karşılaştıracak biriyle konuşmak, önemliydi benim için.

Ev sahibi adamın anası, oldukça yaşlı bir kadıymış. Devrimden öncesini de bilirmiş. Onu bekliyoruz. Ama görünürlerde yok. Soruyorum. Konuşunun karşısına gündelik giyimiyle değil de güzel giysileriyle çıkmak istemiş, içeride giyiniyormuş.

Şali Dostpergenkızı. Tam doksan dört yaşındaki bu güzel ana, az sonra odaya giriyor.

Ayakta karşılıyoruz Şali Dostpergenkızı'nı. Tepeden tırnağa işlemeli mor bir kadife giysinin içinde, başında oyalı yazmasıyla, ağır ağır giriyor içeri. Mor kadifeden giysisi, tepeden tırnağa kır çiçekleriyle işlenmiş sanki. Doksan dört yaşındaki güzel yüzü, kırıksıklarla örtülü.

Odaya girince önce durup odadakileri bir bir gözden geçiriyor. Türkiye'den gelen konuğu arıyormuş. Beni gösteriyorlar. Geliyor. Varıp ellerine sarılıyorum, yılların katılaştırdığı ellerini öpüp başıma koyuyorum. O da benim ellerimi tutuyor, dudaklarına götürüyor, öpüyor.

Sarıyor bana. Göğsüne sarıyor beni.

«Rahmet balım,» diyor.

Herkes varıp sırayla bu güzel ananın ellerini öpüyor.

Masada benim yanıma oturtuyorlar.

Soruyorum. Anlatıyor:

«Büyük Devrimin olduğu 1917 yılında bu bölgelerde hayat çok kötüydü. Büyük açlık vardı. Rusya'nın oralarda devrim olduğunu duymuştuk. Pek yok-sulduk. O yıl ürün yok denecek kadar azdı. Çok kurak bir yıldır. Köyümüze 'Baylar' (ağalar) geldi. Elimizdeki ürünü de aldılar, gittiler. Tüm aç kaldık. Sonra devrim buralara da geldi. Kurtulduk.»

Şali Dostpergenkızı'nın beş çocuğu varmış. Üçü kız, ikisi oğlan. İkinci Dünya Savaşında iki oğlu da cephedeymiş. Biri Belorusya'da dövüşmüş Almanlara karşı, öbürü de Baltık cephesinde. İkisi de yaralanmış. Yaralı dönmüşler. Ama biri yaşayamamış; aldığı yaralar yaşatmamış onu. Üç kızı da ölmüş. Tek oğlu kalmış yaşayan. Baltık cephesinde dövüşüp yaralı dönen oğlu Kocabek Ahmedov.

Kolhoz, 1929 yılında kurulmuş.

Şali Dostpergenkızı ile tek ve son oğlu Kocabek Ahmedov, hemen girmişler kolhoza.

Bu yörede, topraklarını kolhozda ilk birleştirenlerden biri Şali Dostpergenkızı.

Kolhoza katılmak istemeyenler, kaçıp Çin'e gitmişler. Ama kısa bir süre sonra onlar da dönüp gelmiş, onlar da katılmışlar kolhoza.

Kolhoz, 'kollektif çiftlik' anlamına geliyor.

İki komşu köy halkı, iki ayrı kolhoz kurmuşlar. Bu iki kolhoz, ortak bir yürütme kurulu ile, tek bir kolhoz gibi çalışıyormuş.

Bu köyün kolhozunda 362 ev var. Komşu köy ise 350 evlik. Yedi kilometre ötede. Bu iki kardeş kolhoz, tarım işi de yapıyor, ama asıl uğraşları hayvancılık.

Bu kolhozun 24 bin baş koyunu, 2 bin ineği var. Öbür kolhozun ise 39 bin baş koyunu ile 2 bin ineği var. Her iki kolhozun da bin beşer yüz jilkısı (atı) var.

Masaya, ortaya, kocaman bir sininin içinde kı-zarmış jilkı atı getiriliyor. Kalın eriştelerle süslenmiş tepeleme et. Sanki Oğuz Türklerinin sofrasındayım. Dedem Korkut öykülerindeki tepe gibi et yığdıran, göl gibi kırmızı sağdıran Oğuz Beyleri geliyor aklıma.

Atın en önemli yeri kalçasıymış. Tepsideki kı-zarmış etin kalça kısmından büyücek bir parça koparılıp önüme sürülüyor. Bu parça, konuğa sunulmuş. Oldukça yağlı bir et. Diri, dipdiri. Değişik de bir kokusu var. Alışmadığımdan olacak, yadırgıyorum, güçlkle çığnemeye çalışıyorum.

Baltık cephesinde yaralanan oğul, Kocabek Ahmedov, votka bardağına yapışıp ayağa kalkıyor, kısa bir söyleve başlıyor:

«Türk halkı, büyük bir halktır—.»

Beni şaşırtacak kadar doğru şeyler söylüyor. Padişahlık döneminden Cumhuriyet dönemine geçişimizi anlatıyor masadakilere. Mustafa Kemal'i anlatıyor büyük bir coşkuyla. Sonra bardağını kaldırıp Mustafa Kemal'in ülkesinden gelen konuğu için içiyor votkasını. İçiyoruz.

Sonra benim de kalkıp bir konuşma yapmam gerekiyor. Töreye uymam gerek. Kalkıp kısa bir dostluk konuşması da ben yapıyorum.

Bir ara bana Ecevit'i soruyor.

Hanımı, çiçekli kâğıt peçeteler çıkarıp tabaklarımızın yanına koyuyor.

Ve geniş ağızlı, ayaklı, kristal bardakların içinde değişik reçeller geliyor masaya. İçi boş, sıcak puf-b re i geliyor. Ve sütlü  ay.

Kocabek Ahmedov'un karısının adı G lnurhan Ahmedova. İ isi de köyde öğretmenlik yapıyor.

Kocabek,  iir de yazıyormu , çocuklar için. En sevdiği  air, Nâzım Hikmet.

Yedi çocukları var. En büyük kızları, Korlan, gazeteci. Kustanay bölgesinde  alı ıyormu . İkinci kızları, Gayni, hukukçu. Oğulları Daniyal, mekanisyen. Kızlarından biri, (adı: Bayan,) bir başka köyde Rusça   retmeni. Bir oğulları, Danyar, Alma-Ata'da Tarım Enstitüsünde okuyor. Anvar adlı bir başka oğulları da onuncu sınıfta   renci.

Yerde bizim Kürt kilimlerine benzer kilimler.

Duvarlarda halılar.

Kocabek, coşku içinde, çocuklarını anlatıyor; Kazahistan'ın dört bir yanında çocuklarının nasıl çalıştıklarını anlatıyor.

  ocuklarımla Kazahistan'ı zaptettim,  diyor.

Sesi, yüzü, davranışları övünç dolu.

SOVHOZ'DA

Moskova'dan kırk kilometre ötede Yamskoy Sovhozuna gidiyoruz. Yanımda, Nâzım Hikmet'in en yakın arkadaşı, Nâzım Hikmet'in şiirlerinin, oyunlarının en başarılı düzenleyicisi, derleyicisi, Nâzım Hikmet uzmanı Ekber Babayev var. Babayev, Azerbaycan Türklerinden. Türkçeyi bu kadar güzel kullanan, Nâzım Hikmet'i bu kadar yakından tanıyan birinin yanımda bulunuşu, bana güven veriyor. Gelirken de, dönerken de, bütün yol boyunca, Nâzım Hikmet'i konuşuyoruz.

Moskova'nın sekiz havaalanından en büyüğü olan Domadedovo havaalanına giden yoldayız. Gelişli gidişli geniş bir yol. Yol boyunca kayın ormanları. Bizde kavak ağaçları neyse, Sovyetler Birliği'nde de kayın ağaçları o.

Nâzım Hikmet'in deyişiyle:

«Kayınlar Rus sayılıyor / kavakları Türk saydığımız gibi.»

Havaalanına on kilometre kala, daha dar bir yola sapıyoruz. Bir süre sonra, villa tipi ikişer katlı evlerin arasına dalıyoruz. Sonra da sağlı sollu blok apartmanlar.

Sovhozun iki katlı Merkez Yönetim Yerinin önünde duruyoruz. İkinci katta bizi aldıkları oda, gösterişsiz, yalın bir oda. Pencere içlerinde çiçek dolu saksılar. 25 - 30 yaşlarında genç bir kadın, bizi karşılıyor, yer gösteriyor. Oturuyoruz. Ayağında çizme, üstünde bir eteklik, bir ince yün buluz. Yamskoy Sovhozunun yöneticisi. Adı İstratova Maria Grigoriyevna.

Çalışma masasının arkasında duvarda kocaman bir Lenin portresi. Odada ayrıca uzun bir toplantı masası var. Bir de büyücek kitaplık. Kitaplıkta Lenin'in bütün eserleri; kırk beş cilt. Ayrıca Marks'tan, Engels'ten cilt cilt kitaplar. Sayıyorum: 93 kalın cilt. Ve tarımcılıkla hayvancılıkla ilgili başka kitaplar. İstatistik kitapları.

Sovhoz, iki Rusça sözcüğün kısaltılmışı: 'Sovyet Hozyaystvo' (Sovyet Tarım Ekonomisi anlamına geliyor). Bir anlamda devlet üretim çiftliği.

Yamskoy Sovhozu, başlıca süt, buğday, patates, sebze ve et üretimi yapan bir sovhoz. Moskova ve çevresini besleyen sovhozlardan biri. Kent-çevre sovhozu.

Sovhozun 5.500 hektar toprağı var. Bunun 4.500 hektarını ekim alanı olarak kullanıyorlar. Geri kalan 1.000 hektarlık alan, orman; kayın ormanı. Ekim alanı olarak kullanılan 4.500 hektar toprağın 4.000 hektarlık bölümünde ekim yapıyorlar, 500 hektarı da otlak olarak kullanıyorlar.

Sovhozun 3.500 baş hayvanı var. Bunun 1.750'si

inek. Gerisi daha yavru. 100 hektara 40 inek düşüyor. Hayvanların yemini de burada kendileri sağlıyorlar. Amaçları, devlete ürünlerini en ucuza satmak. Bunu yapıyorlar.

Sovhozlar birer devlet kuruluşu. Ürettiklerini devlet satın alıyor. Sovhozlar, devletçe hazırlanmış bir plâna göre işletiliyor. Bir devlet fabrikası gibi. Devlet buraya yatırım yapıyor. Evler, okullar yapılıyor. Ama elde edilen ürünler yine devlete satılıyor. Bu para, yeni yatırımlarda kullanılıyor. İyi çalışanlara özendirme ödeneği olarak dağıtılıyor.

Yılda 1.500 ton buğday, 4.500 ton patates, 5.000 ton taze sebze, 5.500 ton süt, 350 ton et. Sovhozun bir yıl içinde devlete sattığı ürünler bunlar.

«Amacımız, her yıl, üretimimizi artırmaktır. Son beş yıl içinde süt üretimimizi birbuçuk katı daha artırdık. Önümüzdeki beş yıl içinde de bunu 8.000 ile 8.500 tona çıkarmayı plânladık.»

Böyle diyor genç yönetici hanım.

«Geçen yıla oranla bu yıl toplam üretimimizde yüzde yirmi üç artış var.»

«Bunu derken, bayan Grigoriyevna'nın gözleri parlıyor.

«Bu çevrede üretimi bizden çok daha üstün olan sovhozlar var. Bu sovhozlar, bizden daha önce kurulmuş. Biz de üretimimizi onların düzeyine yükseltmek istiyoruz; hem de bir an önce. Daha yüksek kalitede buğday türleri getirip üretime hız vereceğiz. Daha iyi sulama, daha iyi gübreleme, daha iyi tohumluk kullanma yoluyla bunu başaracağız.»

Yamskoy Sovhozu 1960 yılında kurulmuş. Burada eskiden dört beş tane küçük kolhoz varmış. Bu

kolхозlarda üretim çok düşükmüş. 200 - 300 hektar alanları varmış bu kolхозların.

«Diyelim ki patates ekiyor olsunlar; ürettikleri patatesleri depo edecek yerleri bile yoktu. Makineleri de yoktu. İlkel bir tarım düzenleri vardı. Ürettiklerini kendi sırtlarında taşıyorlardı. Şimdi bu kolхозdan on beş kişi, sovhozumuzda, patates depomuzda çalışıyor. Bu depoda şu anda 1.300 ton patates depo edilmiş durumda.»

Sovhoz yöneticisi bayan İstratova Maria Grigoriyevna, sorularımı açıklıkla karşılamaya çalışıyor:

«Büyük Devrimden sonra sovhozlar ve kolхозlar, asıl 1929 yılında işlemeye başladı. Kollektifleştirme çabalarının tarım alanında görülen iki biçimidir bunlar. Gerçi Lenin zamanında da devlet çiftlikleri vardı, ama onlar birer denemeydi. Kolhoz ile sovhoz, birbirine karşı olan kuruluşlar değil. Ama bizim asıl amacımız, tarımı sovhozlaştırmaktır. Sovhozlar, daha ileri bir toprak işleme düzenidir. Sovhozlaştırma eğilimi, şimdi çok daha açık olarak belirmiştir. Bizim bu Yamskoy Sovhozu, çok genç bir sovhoz. Şu anda sovhozumuzda 720 tarım işçisi çalışıyor. Sovhozumuzun alanı içinde üç köy var. Otobüslerimiz var. İşçilerimizi otobüslerimizle getirip götürüyoruz.»

Konuşmamızın burasında odaya bir kız işçi girdi. Yöneticiyle işçi kız aralarında Rusça konuştular. Bize soru yöneltilince karşı koyacak oldum, ama bizi kesinlikle yemeğe alıkoyacaklarını anlayınca, özel yemek istemediğimi, işçilerle birlikte yemekten çok daha büyük bir sevinç duyacağımı söyledim. Yönetici hanım, sevinerek kabul etti.

«Votka?» dedi.

Votkaya ne diyebilirim ki. Gülererek kabul ettim.

Ve konuşmamızı sürdürdük.

«Nerede kalmıştık?»

«720 tarım işçiniz olduğundan söz ediyordunuz.»

«Evet. Bu 720 tarım işçisinden 600 kadarı burada sovhoz merkezinde oturuyor. 100 kadarı köylerinde kalıyor. Otobüslerimizle onları getirip götürüyoruz. Köyde kalan yaşlılar var. Onlar çalışmıyor. Onların kızları, oğulları, gelinleri, damatları gelip çalışıyor. Burada, merkezde yaptığımız büyük işçi konutlarını gelirken görmüşsünüzdür. Hepsinde kalorifer var, hem soğuk hem sıcak su var. Tek merkezden ısıtıyoruz tabii. Ama evlerimiz eskidi artık. Moskova'daki gibi çok daha büyük, güzel yapılar yapıyoruz şimdi; büyük blok apartmanlar. Büyük bir de okul yapıyoruz. Okulumuzun büyük bir kitaplığı olacak. Laboratuvarları, spor salonları olan büyük bir okul. Bir milyon rubleye mal oluyor. (Bizim paramızla 20 milyon lira). 1977 yılında çocuklarımız bu okulda okumaya başlayacak. İki yıl önce burada topu topu iki tane ev vardı. Ama şimdi gördünüz, bir kasaba oluşturduk burada. Yine de beğenmiyoruz. Moskova'nın bir mahallesi gibi yapacağız burasını. Bütün buraları çiçeklerle donatmak, her evin önüne geniş çiçek bahçeleri yapmak istiyoruz. Büyük bir de kültür sarayımız olacak. Kendi telefon santralimizi kurduk bile. Ama daha çok eksiklerimiz var. Gelirken belki gözünüze ilişmiştir, yakınımızdan bir ırmak akıyor. Orada da bir düzen kuracağız; kayıklar yüzdüreceğiz ırmakta. Kendi atölyelerimiz var. Terzimiz, kunduracımız var. Güzel bir de otelimiz olacak yakında.»

Bayan Grigoriyevna, yeni kurulacak kentin bir

maketini getirtip gösteriyor. Anlaşılan, koskoca bir kent kuracaklar.

Sovhozun bu genç, bu inanç yüklü bayan yöneticisi, köy ekonomisi üzerinde eğitim görmüş. Volgalı. On altı yıldır bu bölgede çalışıyormuş, ama bu sovhozda çalışmaya başlayalı daha dört yıl olmuş.

Yemeğin hazır olduğu haberi geliyor. Kalkıp karşı yapılardan birine giriyoruz. Koskoca bir salon. Masalarda kadınlı erkekli insanlar yemek yiyorlar. Sovhozun işçileri bunlar. Yemeklerini ücretsiz yiyorlar. Şişman, tipik bir işçi kadının işçi karavanasından tabağımıza doldurduğu nefis etli bir yemeğin yanında hem votkamızı yudumluyoruz, hem konuşuyoruz.

«Yedi kilometre ötede bir köy var. Sovhozumuzun merkezi eskiden oradaydı. Merkezi alıp buraya getirdik. Evim orada. o köyde. Ben de otobüsle gidip geliyorum. Ayda elime 300 ruble geçiyor. (Bizim paramızla altı bin lira.) Burada çalışan işçilerimizin eline geçen en düşük ücret, ayda 70 ruble. Örneğin bekçimizin aylığı 70 ruble. Ama bakmayın, eline en az 100 ruble geçmesini sağlıyoruz. Ek bir iş yaptırıp ücretini artırıyoruz. En yüksek işçi ücreti, ayda 250 ruble. (Bizim paramızla beş bin lira.) Öyle aylar olur ki, özellikle inek sağıcıların eline ayda 450 - 500 ruble para geçer. (Bizim paramızla dokuz bin - on bin lira.) Bakın şimdi bizde bir ailede bir kişi çalışıyorsa, diyelim yalnızca adam çalışıyor da karısı çalışmıyorsa, evde çocuğunuza bakıyorsa, devlet o çalışamayan kişiler için de ayda en az 70'er ruble (1.400 lira) aylık öder. Hem kadına, hem çocuğa. Sovyetler Birliğinde herkesin ayda devletten 70 ruble alması, yasal bir haktır. Devletin temel görevleri arasındadır bu.

Kimse daha azını alamaz. Herkes ayda en az 70 ruble almak zorundadır. Daha az olamaz bu; daha çok olabilir. Çalışamayanları soruyorsunuz. Çalışamayan insan olacaktır tabii. Örneğin, çocuklar. Onların işi okumaktır, büyümektir. Çalışacak değiller ya. Sonra, az önce verdiğim örnekteki çalışamayan anneyi soruyorsunuz. Niye çalışmıyor, diyorsunuz. Diyelim ki üç çocuğu var. Onlara bakıyor olabilir. Nasıl çalışsın kadıncağız? Çalışamaz. Ama bütün çalışamayanlar gibi ayda en az 70 rublesini alacaktır devletten.»

Birbirinden güzel yemeklerle karnımızı tıka basa doyurup yönetim odasına geçiyoruz.

Kalkıp kitaplığın içinden bir kutu alıyor, geliyor, bana veriyor.

«Sovhozumuzun bu küçük armağanını lütfen kabul edin,» diyor.

Teşekkür edip kutuyu açıyorum. Ciltli üç kitap biçiminde bir sigaralık. Kitaplardan birini çekince ince, güzel bir müzik odaya yayılıyor. Orada, inceliklerle dolu bu çalışkan kadına verecek bir armağanım olmadığı için gizlice üzülüyorum.

Pencerenin önünde duruyor, uzaklara bakıyor.

«Üç kilometre ötede bir okulumuz var. Çocuklarımız oraya gidiyor. Buradaki okulu bitirince bütün bu çevrenin okul sorununu kökünden çözmüş olacağız. Olanca hızımızla okulun yapımını tamamlamaya çalışıyoruz. Bundan sonra çocuklarımız burada, kendi okullarında okuyacaklar. Bir de güzel çocuk bahçemiz var. Okul öncesi çocuklarımız için bir de yuvarımız. Miniklerin çoğu yuvada yatılı kalıyorlar. Komsomol düzenimiz de tamam. Komsomol örgütü, gençlik örgütümüzdür. Çok önemlidir bu bizim için.»

Daha geniş bir sorumu, bayan Grigoriyevna, şöyle karşılıyor:

«Sovyetler Birliği içindeki bütün cumhuriyetlerimizde ilke olarak toprak mülkiyetini kaldırdık. Ama çok katı bir ilke değil bu. Bakın, bizim sovhozumuzda, işçilerimiz isterse, bir hektarın yüzde onbeşi kadar bir toprağı kendilerine veriyoruz. Kiralıyoruz. Hiç denecek bir ücretle kiralıyoruz. Yılda elli kapık ya da bir ruble karşılığında. Evet, bütün kirası bu kadar. O işçi, o toprak üzerinde dilediğini yetiştirebilir. Çiçek, sebze, ne isterse. Bakın, şimdi bizim sovhozumuzda tam on yedi inek, kişilerin özel mülkiyetinde. İşçilerimiz, böyle özel mülk sahibi olmaya pek gönüllü değiller. Çünkü özel mülk edinmenin birtakım güçlükleri var. Paylaşmanın, bölüşmenin, ortaklaşa üretmenin kolaylıkları yok özel mülkiyette. Gerçi her isteyen kendi özel mülkü olan ineğini besleyebilir, ama bu işe yanaşan pek çıkmıyor artık. Diyelim, 100 inekten yılda 93 yavru alıyoruz. Oysa biz yılda 93 değil, 100 yavru almak istiyoruz. 93'den daha çok sayıda yavru alınırsa, diyelim 93 değil de 96 yavru alınırsa, o yavruları, ineklere bakan işçi arkadaşlara veriyoruz. Zorla değil tabii. İsterse veriyoruz. O yavruları onlara armağan ediyoruz.»

Bayan Grigoriyevna'dan Sovyetler Birliğindeki kolhozlarla, sovhozların oranını öğrenmek istiyorum.

Kalkıp kitaplıktan kalınca bir kitap çekiyor, karıştırıyor.

«Elimizde şu anda en son 1973 yılının istatistik rakamları var. İsterseniz 1973 yılının sonuçlarını verebilirim size. Sovhozlar, bütün Sovyetler Birliğinde, yüzde 55 oranında ve çoğunlukta. Kolhozlar ise

yüzde 45 oranında. Birtakım bölgelerde kolhozların oranı daha yüksek; yüzde 50'yi aştığı yerler var. Ama genellikle sovhozlar daha önde. Bu oranın daha da büyümesini istiyoruz.»

Devrimin kırkıncı yılında, sovhozların oranı yüzde 3'müş. Sovhozlaştırma çabaları, sonradan büyük bir hızla gelişmiş. Şimdi Sovyetler Birliğindeki sebze üretiminin yüzde 53'ünü sovhozlar üretiyormuş. Örneğin, buğdayın yüzde 60'ını sovhozlar sağlıyormuş.

İneklerin bulunduğu bölümü görmek istiyorum. Yönetici yardımcısı bir bayan bizi alıyor, sovhoz kasabasının sokaklarından geçip arabayla iki kilometre ötedeki birer katlı geniş, yaygın yapılara gidiyoruz.

İçeride, hepimize, öncelikle, ineklere mikrop taşımamızı önlemek için olsa gerek, mikroptan arıtılmış beyaz gömlekler giydiriyorlar. Ayaklarımıza da, yine mikroptan arıtılmış kalın, büyük keçe ayakkabılar veriyorlar. İneklerin bulunduğu bölümlere geçiyoruz. 412 inek var içeride. Sekiz bölüm halinde ayrılmışlar. İlk iki bölümdekiler, çok süt veren inekler. Bu ineklerden her biri yılda üç buçuk ton süt veriyormuş.

Burada çalışanlar da kadın işçiler.

Her kadın sağıcı, 40 ineğe bakıyor. Her kadın işçi, yılda 400 ton süt sağlıyormuş.

İnekler, bulundukları bölümlerin içinde bağlı değiller. Temizleyicileri de yok. Izgaralı bir düzeyin üzerinde özgürce dolaşıyorlar. Pislikleri bu ızgaralardan aşağı düşüyor. Kanalizasyon düzeni yapmışlar. Dört buçuk metre derinlikte bir kanalizasyon düzeni. Izgaraların altından büyük sular akıyor.

İnekler makinelerle sağılıyor. El değmeden. Sa-

ğılan sütler, borularla, içerideki temizlenmiş kazanlara doluyor.

Süt sağan kadın işçiler, süt saçma oranlarına göre ayrıca özendirme deneği (prim) ve değişik armağanlar alıyorlarmış. Örneğin bu yıl, özendirme ödeneğinden ayrı olarak birer renkli televizyon da verilecekmiş işçilere.

Tarım ve hayvancılık alanında görülen bu üstün çabalara karşılık, Sovyetler Birliğinin her yıl dışarıdan tonlarca buğday satın aldığını bilmek, düşündürüyor insanı. Hem de Amerika Birleşik Devletlerinden? Niye?

HER ŞEY ÇOCUKLAR İÇİN

Moskova'dan kilometrelerce uzaktaki bu dağ köyünde, Yamskoy Sovhozunun ocuk yuvasını da gezdim. Yuva, büyücek bir bahçenin ortasındaydı. Önündeki geniş bahçe kar altındaydı. Salıncaklar, tahtravalliler, bütün bahçe oyuncakları kar altındaydı. Bahçenin ortasında yükselen üç katlı büyük yapının kapısında, ocuk yuvasının yöneticisi olan oldukça şişman, genç, çok sevimli bir hanım karşıladı bizi.

«Yuvamızda 140 ocuk var. Sovhozda alışan işçilerimizin çocukları. Bunlardan 100 tanesi yatılıdır. 40 tanesi akşamları kendi evlerine gider.»

«Neden?»

«Anaları babaları öyle ister de ondan.»

Öyle anlatıldığı gibi, kimse çocuğunu yuvaya vermek zorunda değil. Ama ocuklara yuvada sağlanan olanaklar öylesine sınırsız ki, hele çalışan analar babalar için, çocuklarını yuvaya vermek, korkunç bir rahatlık.

«Yazın çocuklar, yuvada altı gün kalırlar; kışın ise haftada beş gün. Burada fizik ve estetik eğitim görürler. Birlikte yaşamamanın güzelliğine alışırlar; birbirlerini sevmeyi, birlikte oynamayı, birlikte eğlenmeyi, birlikte çalışmayı ve bölüşmeyi öğrenirler. Burada bütün bencilliklerinden arınırlar. Yuvamızdaki çocukların yaşları 1 ile 7 arasında değişir. Hepsi de okul öncesi çağındaki çocuklardır. Okula hazırlık burada başlar. Yuvamızdaki çocukları, yaşlarına göre altı kümeye topladık. Her kümenin başında ayrı öğretmenler var. 3 yaşına kadar olan çocuklara dört öğretmen bakıyor. Bu öğretmenler, orta derecede tıp öğrenimi görmüş kişilerdir. 4 ile 7 yaş arasındaki çocuklara ise tam sekiz eğitimbilimci (pedagog) bakıyor. Bu eğitimbilimcilerimiz, ayrıca üniversitede yüksek öğrenimlerini de sürdürmekteler. Hepsi de genç eğitimciler. Ayrıca bir de müzik öğretmenimiz var. Toplam olarak, bu 140 bebekli yuvada 13 öğretmen ve eğitimci çalışıyor. Analar babalar yuvamıza hiçbir ödeme yapmazlar. Yuvanın bütün giderlerini sovhöz yönetimi karşılar. Yıllık giderimiz toplam olarak 12 bin rubledir (Bizim paramızla 240 bin lira.) Yuvada usta bir aşçımız, garsonlarımız, temizlik işlerine bakan işçilerimiz de var. Çocuklarımızın her türlü sağlık durumlarından sorumlu başhemşiremizi de sayarsak, tam 36 görevli çalışıyoruz bu yuvada. Haftada iki kez, dışarıdan uzman bir çocuk doktoru da gelir yuvaya, çocuklarımızı tepeden tırnağa inceler.»

Yönetici hanım yuvanın bütün katlarını, bütün odalarını önümüze düşüp gezdiriyor. Her şeyi görmemizi istiyor. Belli ki yuvada sağladıkları başarıdan büyük bir kıvanç duyuyor.

Yuvanın oyuncaklarla dolu odalarını, her kümenin çıkardığı bol resimli duvar gazetelerini, yemek odalarını, minik tuvaletlerini, çok zengin çocuk kitaplığını, küçük Lenin köşesini de gezdik.

Duvarda o günkü yemek listesi asılıydı:

Sabah omlet, sütlü çay, tereyağlı ekmek.

Öğle etli ve sebzeli çorba, börek, kompostu.

İkindi (Saat 17'de) Kahve, bisküvi.

Akşam Şekerli havuç, etli pirinç, tatlı.

Çocukların uyku saatiydi. Uyur gibi yapan ama uyumayan birkaç afacan çocuğun sağlıklı yüzlerinde gözkapakları kıpır kıpırdı.

«Gördüğünüz gibi, her kümenin birer de canlı hayvanı var. Birinde bir küçük sıçan, birinde haşarı bir sincap, bir tavşan, bir kedi, bir kuş. Bu hayvanlara çocuklar bakar; onlar besler, onlar temizler yuvalarını. Şu saksılarda gördüğünüz çiçekleri de çocuklarımız yetiştiriyor. Biz hiç karışmayız. Yazın bahçede sebze ve çiçek ekimiyle de uğraşırlar. Böylece, çocuklarımızın doğayla ilgilerini de geliştirmiş oluyoruz.»

Soruyorum

«Anaları babaları mı gelip alırlar çocukları yuvadan?»

«Hayır,» diyor kesinlikle. «Olmaz öyle şey»

«Neden?»

«Anasız babasız çocuklarımız da var yuvada. Bu kimsesiz yavruları üzmemek istemeyiz. Hakkımız yok buna. Anası babası olmayan çocukları incitmemek için, çocukları evlerine biz göndeririz. Analar babalar gelmez buraya.»

Hiç sesimi çıkarmıyorum. Öylesine haklı ki.

«Amacımız, topluma her bakımdan sağlıklı, mutlu çocuklar yetiştirmek,» diyor bayan yönetmen.

Buradan çok çok uzaklarda, Çin Halk Cumhuriyetleri sınırına yakın bir Orta Asya Cumhuriyetinde, Kazakistan'ın başkenti olan Alma-Ata'da bir öğretmen de buna yakın bir açıklama yapmıştı. Şöyle demişti o öğretmen:

«Çocuklarımızın çok, pek çok mutlu olmasını istiyoruz. Mutsuzluk nedir bilmesinler istiyoruz. Onlara kusursuz, cennet bir ülke hazırlamak için çok didindik, çok çalıştık. Bizler, böyle bir ülke yaratmak için belki birtakım sıkıntılar çektik, birtakım yokluklara, yorgunluklara katlandık, ama çocuklarımız artık hiç sıkıntı çekmesinler, hiç yokluk yüzü görmesinler diye yaptık bunları. Çocuklarımız alabildiğine mutlu olsunlar istiyoruz. Her şey çocuklarımız için.»

Dünya Çocuklar Cumhuriyeti

Ünlü Kırgız yazarı Cengiz Aytmatov'la ünlü Kazah oyun yazarı Kaltay Muhammedcanov'un birlikte yazdıkları 'Fuji Yama' adlı oyun (*), Sovyetler Birliği'nin birçok kentinde oynanmakta, çok beğenilmekteydi. İki yazarlı bu oyunun ikinci yazarı Kaltay, bu sevgi dolu insan, Alma-Ata'da beni bir an olsun yalnız bırakmamıştı. Yabancıysa olduğum bu uzak ülkede, dilediğim her şeyi görebilmem için elinden geleni yapıyordu.

(*) Bu oyun, Türkçeye çevrilmiş ve Cem Yayınları arasında çıkan Cengiz Aytmatov'un Bütün Eserleri'nin 3. cildinde yer almıştır.

O gün, çevirmenim Vera ile ben, arabanın arka b lmesindeydik. Kaltay,  of r n yanıda oturuyordu.

Ben ona  Kaltaycan,  diyordum.

O bana  Erdalcan,  diyordu.

Bu sesleni , Cengiz Aytmatov'dan kalmaydı. Alma-Ata'da kaldığım be  gün süresince, her gün Cengiz Aytmatov, Sovyetler Birliğinin çok sevilen bu usta yazarı, nerede olursam olayım, kendi Cumhuriyeti olan Kırgızistan'ın başkenti Firunze'den telefonla beni arayıp buluyor, kendi ana dilimizle bir süre konu uyorduk. O bana hep  Erdalcan,  diyordu. Ben de ona  Cengizcan. 

Kaltay'la büyük d stlukları vardı. Bu dostluk, birlikte yazdıkları 'Fuji Yama' adlı oyunla daha da peki mi e benziyordu.

O gün arabayla giderken.

 İ te burası da pionerler evi,  dedi Kaltay.

 G rmeyi çok isterdim,  dedim.

 of re, durmasını, okula yana masını söyledi.

'Pionerler evi' denilen bu okullar hakkında çok ilginç şeyler dinlemi tim. İlk ve ortaokul çağındaki çocukların okul dı ı boş zamanlarını değerlendirmek için açılmış yardımcı eğitim yuvalarıydı bu okullar. Sovyetler Birliğinin her kentinde, her mahallesinde sayısız pionerler evi varmış.

Arabamız, anayoldan ayrılıp pionerler evinin önünde durdu.

Yedi sekiz kadar  ocuk, kayak giyimlerini giymi ler, kayaklarını omuzlarına almışlar, okulun önünde bekliyorlardı.

 Bunlar pionerler i te dedi Kaltay,  Kayak yapmaya gidiyorlar. 

Çocukların arasında, uzunca boylu, sarışın, genç bir adam vardı.

«O adam kim?»

«Kayak öğretmenleri olmalı.»

İçeri girdik.

Okulun içi kalabalıktı. Sanki tatil olmuş bir okuldu da öğrenciler, tatil giyimleriyle bir müsamerenin hazırlıkları içinde gibiydiler. Renk renk gündelik giysileri içinde sevinçli çocuklarla doluydu içerisi.

Girişte büyük bir genişlik vardı. Orta yerde, ellerinde büyüklü küçüklü akordeonlarıyla çocuklar düzensiz sesler çıkarıyorlardı çalgılarından. Belli ki vakit geçiriyorlardı. Çalışmalarını bitirmiş olmalıydılar. Bir başka topluluk da, yöresel giysilerle, bir oyuncular topluluğunun üyeleri olmalıydılar. Kimi paltosunu giyiyor, boynunu, boğazını sımsıkı kapatıyor, kimi de arkadaşlarıyla şakalaşıyordu. On üç, on dört yaşlarında birbirinden güzel, birbirinden sağlıklı çocuklardı hepsi de.

Her yerde yaptığımız gibi, yine paltolarımızı, kürk kalpaklarımızı çıkarıp askılıktaki yaşlı kadına teslim ettik. Birçok yerde olduğu gibi burada da «Sigara içmek yasak» olmalıydı. Elimdeki yanar sigarayı söndürmek için yer aradım, buldum.

Sırası gelmişken, bu sigara yasağı konusunu da anlatmadan geçmemeliyim.

Bana öyle geldi ki, Sovyetler Birliği'nde, sigara içmeyenlerin, sigara içenlerden yakınma hakları tümüyle ellerinden alınmıştı. Çünkü genel yerlerde kesinlikle «sigara içmek yasak»tı. Bir mağazaya mı girdiniz, elinizde yanar sigaranız olmamalı. Varsa yandınız demektir. Bir kitapçıya, bir çiçekçiye girerken,

dışarıda sigaranızı söndürmek zorundasınız. Otobüs-
te, metroda, asansörde hadi neyse ne, ama bir tak-
siye mi bindiniz, şoför sigara kullanmıyan biriyse, siz
de sigaranızı keyifle yakamayacaksınız demektir.

«Kimse kendi keyfi uğruna bir başkasını rahat-
sız edemez.»

Bu konuda halkın dikkati öylesine uyanık ki, şa-
şırdım.

Yanlışlıkla, bilmeden, Türkiye'den edindiğim
alışkanlıkla, çok yerde sigara yaktığım oldu. Hepsin-
de de, beni yanar sigaramla ilk gören, azarlarcasına,
sigara yasağını hatırlattı. Hele ilk günler yüzüm sık
sık kızardı bu yüzden. Zamanla alıştım.

Yine de, her değişik yerde, her sigara yakışım-
da, önce Vera'ya soruyordum:

«Burada sigara içmek yasak mı?»

Vera bu halime gülüyordu.

Ne güzel bir yasaktı bu.

O gün pionerler okuluna girdiğimizde de, ilk
işim, yanar sigaramı atmak olmuştu.

İki yanı kapılarla dolu bir uzun koridora girdik.
Kaltay önden gidiyordu.

İlk açık kapının önünde durduk. Uzun, geniş bir
masanın çevresinde oturmuş sekiz on kadar çocuk.
Önlerinde, inceltilmiş tahta çitalardan, kâğıtlardan
yapılma ve yapılmakta olan küçük uçaklar. Boy boy,
değişik tiplerde uçaklar. Türkkuşu planörleri gibi.
Ekliyorlar, yapıştırıyorlar. Becerili küçük ellerde, ye-
ni başlanmış, yarımlanmış, tamamlanmış uçak mo-
delleri. İşlerine öylesine dalmışlar ki, içeri girdiğimi-
zin farkında bile değiller. Fotoğraflarını çekmek isti-
yorum. O doğal dalgınlık, o güzel çalışma isteği bir

anda uçup gidiyor. Özellikle bana, çekinerek bakıyorlar.

Birinin yanına oturuyorum. Adı Yuri İvanov. Oda-dakilerin en ağırbaşlı görüneni. Sarışın. Gülmüyor. Şimdiden büyük bir adam görünüşünde.

Çevirmenim Vera aracılığıyla soruyorum.

Yaşı on dört. Sekizinci sınıf öğrencisi. Annesi, bir otomobil onarım fabrikasında çalışıyor, hesap işlerine bakıyor. Babası, bir başka otomobil fabrikasında, yapımı tamamlanan otomobillerin ilk denemesini yapıyor; usta ve uzman bir şoför.

Bu pionerler evine ne zamanlar geldiğini soruyorum Yuri İvanov'a.

«Haftada iki gün geliyorum,» diyor.

«Uçak bölümünü seçmek nereden aklına esti? Neden bu konuyu seçtin?»

«İlgimi çekti.»

«Büyüyünce uçaklarla ilgili bir iş edinmeyi düşünüyor musun?»

«Hayır. Şimdilik bu işi seviyorum.»

«Büyüyünce Komsomol'a girecek misin?» (*)

«Gireceğim.»

«Daha sonra partiye girmeyi de düşünüyor musun?»

«Şimdiden bilemem. Nasıl bilebilirim? Partiye girmek kolay değil ki. Her aklına esen partiye giremez.»

«Ders kitaplarının dışında kitap okur musun?»

«Okurum.»

«Ne zamanlar okursun?»

(*) Genç Komünistler Birliği.

«Her gün. Ders kitaplarımın dışında her gün başka kitaplar okumaya vakit buluyorum.»

«Buraya her gün gelemiyordun, değil mi?»

«Hayır. Haftada iki gün gelebiliyorum. Çarşamba günleri iki saat burada kalıyorum. Pazar günleri de üç saat.»

Odadan çıkıyoruz. Koridor boyunca yürüyoruz. Birçok odalar boşalmış bile. Belli ki geç kalmışız. Çocukların çoğu dağılmış.

Kapıların üzerindeki yazıları Vera'ya okutup Türkçeye çevirtiyorum:

«Kukla Tiyatrosu Bölümü.»

«Spor Bölümü.»

«Uçak - Planör Bölümü.»

«Giyim Bölümü.»

«Müzik Bölümü.»

«Gemicilik Bölümü.»

«Satranç Bölümü.»

Satranç Bölümünün kapısını zorluyorum. Kilitlenmiş. Camlı kapıdan içerisi görünüyor. Oda boş. Masalarda, oynanmaya hazır en az on beş yirmi satranç takımı var. Hepsinin de taşları dizilmiş. Karatahtada bir oyunun açıklanması yapılmış. Kapının camından içerinin fotoğrafını çekiyorum.

Vera, kapılardaki yazıları okuma ve çevirme işini sürdürüyor:

«Fotoğraf Bölümü.»

«Film Bölümü.»

«El İşleri Bölümü.»

«Koro Bölümü.»

«Resim Bölümü.»

«Heykel Bölümü.»

«Halk algıları Bölümü.»

«Bale Bölümü.»

Bir kapının üzerindeki uzunca yazıyı okuyoruz:

«Dünya Çocuklarıyla Dostluk Kulübü.»

Bu kulübün üyeleri, yabancı ülkelerin çocuklarıyla mektuplaşır, karşılıklı geziler düzenlemiş. Daha o yaşta başka ülkelere geziler düzenleyen bu küçük barış elçilerinin kulübüne üye olamadığım için sanki üzülüyorum.

Ve bir «Lenin Odası.»

Giriyoruz. Duvarlarda Lenin'in değişik zamanlarda, değişik yaşlarda çekilmiş fotoğrafları, yapılmış tabloları. Çocukluğundan başkanlığına kadar değişik dönemlerini yansıtan renk renk Lenin resimleri, büyüklü küçüklü Lenin büsleri. Küçük bir Lenin Müzesi burası. Bizim okullardaki Atatürk Köşelerinin daha gelişmiş, daha özen gösterilmiş.

Lenin'in ölüm tarihi yok. Sovyetler Birliği'nde hiç bir yerde Lenin'in ölümü belirtilmiyor. Lenin, her gün, her zaman aralarında çünkü. Lenin gerçekten yaşıyor. Moskova'da, Kızıl Alan'daki Lenin'in ünlü mezarı önünde kuyruk olmuş bekleyen insanları gözlerimle görmesem, inanmazdım. O kuyruk hiç bitmiyordu. Moskova'daki ünlü Lenin Müzesi'nin içi de insanla doluydu. Her saat başında gösterilen yarım saatlik belgesel Lenin filmini de, tıka basa dolu bir salon-da izlemiştim. O filmde de Lenin'in ölümü işlenmemişti. Lenin için ölüm yoktu çünkü. O her an aralarında yaşıyordu.

Küçük Lenin Odası'ndan çıkarken, pionerler evinin yöneticisi, kırk beş yaşlarında görünen bir hanım gelip bizi buluyor; özür diliyor. Bu hanımı biraz ön-

cesinden, küçük bir olaydan dolayı tanıyorum:

Üst kattaki geniş koridorda, cam bölmeler içinde sergilenen çamurdan yapılma heykelciklerin fotoğraflarını çekmeye çalışıyordum. Nasıl olduysa ayağımı, camlı bölmenin altındaki tahta setin üzerine koymuştum da, hemen arkamda bir ses, sert bir tavırla uyarmıştı beni. Ayağımı oraya koymamam gerektiğini belirtmek istemişti, anlamıştım. İşte bu hanım, şimdi karşımda. Buranın yöneticisiymiş. Yabancı bir konuğun, hem de Kaltay gibi ünlü bir yazarla birlikte okula geldiğini öğrenince koşmuş gelmiş, bulmuş bizi. Okulu hakkında sorularım olup olmadığını öğrenmek istiyor. Teşekkür edip sorular soruyorum. Kafamda beliren birçok bulanık konuya açıklık getiriyor.

Okulun iki yüz üyesi varmış, iki yüz öğrencisi. Okulda dokuz küme halinde çalışıyorlarmış. Bu kümeler de kendi içlerinde, çocukların yaş kuşaklarına göre ayrılıyormuş. Herkes, dilediği, seçtiği kümede, kendi yaş kuşağı içinde çalışıyormuş. 7 - 9 yaş kuşağı içinde iki topluluk, 10 - 13 yaş kuşağı içinde üç topluluk, 14 - 15 yaş kuşağı içinde de dört topluluk varmış.

Yönetici hanım, bizi resim odasında bırakıp izin istiyor. Yine onun yaşlarında bir başka hanım, yerinden kalkıyor, gülererek yanımıza geliyor.

Kaltay'ı burada herkes tanıyor. Çarşıda pazarda da öyleydi. Halk, yazarlarını iyi tanıyor. Sevgi gösteriyor yazarlarına.

Resim çalışması yapan topluluk, az önce dağılmış. Daha erken gelip çocukları çalışırken göremediğimiz için, resim bölümü öğretmeni üzülüyor.

Odanın duvarları resimlerle dolu. Yerlerde, köşelerde bile resimler var. Tıka basa doldurulmuş bir resim sergisinde gibiyim.

Çocuk resimleri, dünyanın neresinde olursa olsun birbirine benziyor olmalı.

Ülkemin çocuklarının yaptıkları resimlere benziyorlar hepsi de.

«Önce elleri alışsın diye resim çalışmalarını çocuklarla birlikte yapıyoruz. Sonra onları kendi başlarına bırakıyoruz. Konularını bile kendileri seçerler. Hiç karışmayız onlara. Belli bir konu bile vermeyiz. Onların yaratıcılığını izleriz.»

Sovyetler Birliğinde sık sık okullararası resim yarışmaları yapılmış. Bu okul, birkaç kez bu yarışmalarda birincilik almış.

Burası, Alma-Ata'nın 'Kent Evi' adı verilen bir pionerler evi. Bir de 'Mahalle Evi' dedikleri daha küçük pioner evleri var. Alma-Ata, yedi mahalleli ve bir milyon nüfuslu bir başkent. Her mahallede böyle birer kent evi var; ayrıca birçok da mahalle evleri var. Alma-Ata'da büyüklü küçüklü tam otuz yedi tane pionerler evi varmış.

Resim Bölümü öğretmeni anlatıyor:

«Uluslararası çocuk resimleri sergilerine de katıldık. Fransa, Çekoslovakya ve Finlandiya'da açılan üç sergiye katıldık geçen yıl.»

Teşekkür edip ayrılıyoruz Resim Bölümünden. Yine cam bölmeler içindeki heykelciklerin sergilendiği koridordan geçiyoruz. Bu kez, o çok beğendiğim küçük heykelin fotoğrafını çekmeye kararlıyım. Üstelik, cam bölmenin altındaki tahta sete ayağımı da koymayacağım.

Olağanüstü başarılı bulduğum küçük heykelin karşısındayım yine. Makinemi ayarlıyorum. Birden, bizim İstanbul sokaklarını sözde süsleyip güzelleştiren Ellinci Yıl heykellerini düşünüyorum.

İçim cız ediyor.

Eğilip yakından bakıyorum küçük heykele. Yanında küçük bir açıklama: Heykelin adı Spartaküs. Hani eski Roma İmparatorluğunda, köleleri ayaklandıran ünlü gladyatörün adı bu. Heykeli yapan çocuğun adı Gena Garşin. Yaşı on iki. Çamurdan, eşsiz bir Spartaküs Heykeli. Bu kusursuz insan heykelini yuğuran, ona biçim veren minicik elleri, o ellerdeki büyük beceriyi düşünüyorum.

Aklıma birden Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan bir dize geliyor:

«Çocuklar korkunç Allahım.»

Heykelin fotoğrafını çekiyorum.

Koridor boyunca yürüyoruz.

Birden, kalabalık, aydınlık bir salondayız. Analar, babalar, ablalar, ağabeyler de orada. Bale salondayız. Kelebekler gibi giyinmiş minicik güzel kızlar. 7 - 9 yaş kuşağı. Yirmi kadar kız, yirmi kadar da erkek çocuğu. Hepsi de bembeyaz bale giysileriyle. Öğretmenleri çok genç, çok güzel, kumral bir kız. Adı Olga. Rus.

Bizim için hemen gösteriye başlıyorlar.

Piyanonun başına esmer bir genç kız oturuyor. Olga öğretmenin el çırpmasıyla, çocuklar ortaya koşuşup başlama durumuna geçiyorlar. Olga öğretmenin ağzından çıkan uyumlu sözlerle ve piyanonun ezgisine uyarak çocuklar hep birlikte bir halk oyununu andırır bale gösterisine başlıyorlar. Bir kız bir er-

kek, bir kız bir erkek, eşleşerek oynuyorlar.

Fotoğraflarını çekmeye çalışıyorum. Beni bir gören olsa usta bir fotoğrafçı sanır. Ne gezer. Çektiğim onca fotoğrafın içinde yalnızca bir tanesi işe yarıyor dersem, bu konuda ne usta olduğum anlaşılır sanırım.

Çocuklar, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar hiç değişmiyor. Hepsi de 'Dünya Çocuklar Cumhuriyeti'nin birbirine benzeyen sevgili üyeleri. Çekeceğim fotoğraflarda, bu küçücük erkekler daha mas-kara, bu küçücük kızlar da daha güzel çıkmak için özel çabalar gösteriyorlar.

Dans bitince Olga öğretmen yanımıza gelip kısaca bilgi veriyor:

«Bale kareografi bölümümüze hoşgeldiniz,» diyor. «Bu öğrenciler iki aydır çalışıyorlar. Az önce gelseydiniz daha usta öğrencilerimizi görebilirdiniz. Halk danslarımızı çocuklarımıza göre değiştiriyoruz. Kabaca, ilk temel hareketleri öğretiyoruz. Figürleri, kendileri geliştirip yaratıyorlar.»

Şaşıyorum.

Ankara'dayken komşumuzun bir küçük kızı vardı. Ankara'nın en ünlü özel bale okuluna gidiyordu. Aylarca bu okula gitmişti de, altı yedi ay sonra babasının karşısına çıkmış,

«Babacığım, aylardır tavşan gibi yürümekten bıktım, artık bu okula gitmeyeceğim,» deyip, okuldan da, baleden de vazgeçmişti.

Altı ayda yalnızca tavşan gibi yürümeyi öğreten bir özel bale okulu.

Yurdumun özel bale okullarından biri.

Unutulmaz g zellihte bir kent LENİNGRAD

Leningrad'ın eski adı Petersburg. Dostoyevski'nin uzun uzun anlattığı  nl  Petersburg. Bir başka adıyla da Petrograd.

 ar Deli Petro yaptırmış bu güzel kenti. Neva ırmağı üzerinde kurulmuş, biblo gibi bir kent. Neva ırmağı, bir ağı gibi yayılmış. Birçok adacıklar çıkmış ortaya. Kent, bu adacıkların üzerine kurulmuş. Adacıkları birbirine bu şirin köprüler bağıyor. Neva ırmağı üzerinde, kent içinde tam yirmi bir köprü var. Dostoyevski'nin 'Beyaz Geceler' romanının filmindeki bir sahneyi hatırlıyorum birden; bu köprülerden birinin üzerinde geçerdi.

Kent, elli adacık üzerine kurulmuş.

Neva ırmağı bembeyaz buz tutmuş.  zerinde  ocuklar kızak kayıyor.

Bu köprüler geceleri a ılırmış.

Öğleyin tam saat 12'de bir top atılıyor. Eski Petersburg'dan kalma bir gelenekmiş bu; bugün de sürüyor.

Petersburg, bataklıkmiş.  ar Petro, binlerce yoksul köylüyü buraya getirtmiş. Suların batakların içinde o yoksul köylüler, gece gündüz çalışıp bu güzel kenti kurmuşlar. Çok insan hastalanmış, çok insan ölmüş o bataklıkların içinde. Çok şehit vermiş bu köylü emekçiler. Bu biblo gibi yapıları, bu alabildiğine geniş yolları,  ar Petro'nun buyruğıyla işte bu çok şehit veren köylü emekçiler yaratmış. Petersburg'muş

kentin adı o zamanlar. 'Burg' Almandaca 'kent' demekmiş. Sonradan 'burg'un Rusçası olan 'grad' sözcüğünü kullanmışlar; böylece kentin adı Petrograd olmuş; yani 'Petrokent'. Büyük devrimden sonra da Leningrad olarak değişmiş adı, yani 'Leninkent' olmuş.

Devrimcilerin kapatıldığı hücreler

Petropavlovsk Kalesinin içini dolaşıyoruz; özellikle de mahpusanesini. O günkü durumuyla korunmuş mahpusane. Çarlık döneminde nice devrimci buraya kapatılmış; burada yatmışlar.

Gorki'nin kaldığı hücre ürpertiyor beni.

Duvarda, tepede, demir parmaklıklı tek küçük bir pencere. Hücreyi, ağır demirden bir kapı kapatıyor. Kapının dışında içerideki tutuklunun kimliğini ve suçunu belirten bir yazıyla bir de fotoğrafı. Kapiya yaklaşıp bakıyorum. O bildiğimiz, o her zamanki babacan, yürekli Gorki. Kahverengi bir fotoğraftan, inançla bana bakıyor. Bana ve herkese. Oysa bu fotoğraftaki Gorki suçlu. Suçu ağır. Bağışlanacak türden değil. Suçu, Çarın kurulu düzenine karşı gelmek. Suçu devrimcilik.

Çarın bu hücreleri, yine de 12 Mart hücrelerinden çok daha güzel, çok daha insanca.

Bu hücrelerde yatan devrimciler, 'Büyük Devrim'le kurtulmuşlar. Kimler gelip geçmemiş buralardan, bu demir kapılardan, bu dört duvarlardan.

Kalenin duvarları alabildiğine yüksek; dimdik, Neva ırmağına iniyor. Kaçmak olanaksızmış. Kaç-

mayı başaran olmamış, ama ölmeyi başaranlar çok olmuş.

Çar, devletin hazinesini de bu kalede korurmuş.

Leningradlı bir taksi şoförü

Aleksandroviç, 1936 doğumlu. Leningrad'ın kuşatılma yıllarında daha 7 - 8 yaşlarında bir çocuk. O da büyük kuşatmadan arta kalanlardan.

Aleksandroviç, şoför; taksi şoförü. Durmadan dinlenmeden bana Leningrad'ı anlatıyor. Hiç susmuyor. Sıkıldığımı anladıkça da Türkiye hakkında sorular soruyor.

Bir ara ona, Türk yazarlarından kimleri tanıdığını, kimleri okuduğunu soruyorum. Belleğini zorluyor. Kimseyi okumamış. Üzülüyor. Çünkü gerçekten çok kitap okumuş biri. Arabada elinin altında da okumakta olduğu bir kitabı vardı. Ciltli, kalın bir roman. Biz bir yerlerde otomobili durdurup Vera ile ilginç bir yeri dolaşıp geldiğimizde, onu hep, elindeki kitabı okurken buluyoruz.

«Nâzım Hikmet?» diyorum.

Birden dikleniyor. Karşı koyacak oluyor. Sonra yatışıyor.

«O yalnızca sizin yazarınız değil ki,» diyor. «O hepimizin. O en büyük,» diyor.

Büyük Operanın önünden geçiyoruz. Aleksandroviç yine anlatıyor:

«Çarlık döneminde, Çar, alaydaki askerlerini, subaylarını cezalandırmak istedi mi, onları doğruca buraya, operaya gönderir, operayı başından sonuna

izletirmiş. Çar, opera izletmeyi, ağır bir ceza olarak görürmüş. Ama şimdi halkımız akın akın gidiyor opera-ya. Bilet bulmak olanaksız. Çok önceden bilet almak gerek. Çarlık dönemiyle devrim dönemi arasındaki büyük farkı anlıyorsun, değil mi?»

Aleksandroviç hiç susmuyor, ama güzel şeyler anlatıyor, ilginç sorular soruyor.

«Şu bizim yumuşama politikamız Türkiye’de nasıl karşılandı?» diyor.

«Sizde kitaplıklar ne durumda?» diyor.

«İşçilerinizin durumu nasıl?» diyor.

«İşçiler de bankaya para yatırıyor mu?» diyor.

Genel olarak, para biriktirmeye akıl erdiremiyor Aleksandroviç. Hele Almanya’daki işçilerimizin para biriktirmesi, üzüyor onu.

«Bizde işçi, Sovyet egemenliğinin simgesidir,» diyor. «Övünç kaynağımızdır.»

Bu sözleri hiç yadırgamıyorum. Her yerde buna yakın sözler duydum çünkü.

«Sanayi gelişti, işçilerimizin yaşama düzeyi de gelişti,» diyor. «Özellikle eğitim açısından çok ilerledik. Meslek okullarını bitirenler, işçi olarak çalışmaya başlıyorlar. Artık işçilik için de gerekli eğitim koşulları arıyoruz. Bu koşulları herkes için yaratıyoruz.»

Ona evini, aile durumunu soruyorum.

«İki odalı bir dairede kalıyoruz,» diyor. «Ayda 8 ruble ödüyoruz.» (Bizim paramızla 160 lira.)

Ayda eline 200 ruble geçiyormuş. (Dört bin lira.)

«Ama bizde otobüs ve kamyon şoförleri ayda 400 rubleye yakın para alırlar.» (Sekiz bin lira.)

«Karım ve iki kızım var. Biri dört, biri on bir ya-

şında. Karım öğretmen. Tam gün çalışıyor. Tam gün çalışan bir öğretmen, bizde haftada en çok 18 saat çalışır. Bizde mühendisler ayda 180 ruble alır. (3.600 lira.) Yani işçiler daha çok para alır. Bizde tam bir iş günü 8 saattir. Biz taksi şoförleri gün aşırı çalışırız. Ben yabancı turistleri gezdiriyorum. 'Intourist'te, yani yabancı turistler bölümünde çalışıyorum. Gelen turist sayısı çok olunca, istersek daha çok da çalışabiliriz. O zaman elime ayda 250 ruble geçer.» (Beş bin lira.)

«Bizde bir işçi ayda 176 saat çalışır. Bunun üstünde çalışmak yok.»

«Dört yaşındaki küçük kızım yuvaya gidiyor. Haftanın beş günü yuvadadır. Yatılı yuva. Ayda, yuvaya 6 ruble ödüyoruz. (120 lira.) Çok memnunuz yuvadan. Kızım orada çok iyi eğitim görüyor. Müzik, resim, beden eğitimi ve yabancı dil eğitimi görüyor. Haftanın iki gününü, evinde, yanımızda geçiriyor. Büyük kızım da altıncı sınıfa gidiyor. Evet biz de şu ara bankaya 20 - 30 ruble ayırıyoruz. Paramız artıyor. Tatili çok iyi geçirmek için, ayırdığımız bu para çok işimize yarıyor. Bir ay tatil hakkımız var. Yılda bir ay. Öğretmenlere yılda iki ay tatil hakkı tanınıyor. Kendime ait evim, arabam mı? Yok canım, daha neler. Böyle bir şey istemiyorum ki ben. Bir motosikletim var. Karımla birlikte on sekiz bin kilometre yaptık bu motosikletle. Bol bol geziyoruz. Motosiklete atladık, Orta Asya'ya kadar gittik; Taşkent'e kadar. Özbekistan'ın başkenti Taşkent. Küçük bir arabam vardı, Moskovic marka; sattım. Çocuklar biraz büyüyünce belki yine bir araba alırım. Ne diye ev satın alayım. Gereksiz bir şey. Araba almak ko-

lay tabii. Benzin neredeyse su fiyatına. Onarım da çok ucuzdur. Yedek parça kıtlığı mı? Ne demek o? Yok öyle bir şey bizde. Arabaya bir şey oldu mu, hemen onarıma çekersin, yepyeni olur araban. Yok canım, ne para alacaklar. Pek az bir para öderiz biz onarıma, bakıma, yedek parçalara. Yaa, demek sizde yok böyle şeyler. Neden? Demek arabanın bir yeri bozulsa, bir parçası kırılacak olsa, yenisini almak için dünyanın parasını ödeyeceksin, öyle mi? Niye ama? Anlamıyorum. Haa, bizde asıl kentin merkezinde park yeri bulmak, garaj bulmak güç oluyor. Bizde Londra'daki, New York'taki gibi trafik sıkıntısı da yok. Metro, otobüs çok bol. Nereye gitmek istiyorsan, hiç beklemezsin, bir taşıt bulursun her zaman. Yollarımız da alabildiğine geniş. Hiç tıkanmaz trafik. Kentte yaşayanlar için özel otomobil çok gereksiz; saçma bir lüks. Araba, yalnızca tatil aylarında gerekli olabilir. Yoksa, kent içinde özel araba kullanmak pek burjuvaca bir özentî olur. Çirkin olur. Öyle yapacağına, insan bir taksiye atlasa, beş rubleyi verdi mi, dilerse bütün Leningrad'ı dolaşabilir. Ne gereği var özel bir arabaya sahip olmanın? Trafik çok iyi düzenlendi bizde. Kent içinde yolculuk için gerekli taşıt hem çok bol, hem de çok çok ucuz. İki kapık verdin mi metroya bin, istediğin kadar gez, dilediğin yere git. Üstelik çok da hızlı gidersin metroyla. Hem herkesin bir özel arabası olsa, Leningrad'ın bu güzel havası kalır mı? Havamız bozulur. Bu yüzden biz, havamızı böyle tertemiz tutmak için, kent ulaşımını olanca gücümüzle geliştiriyoruz. İlkemiz budur bizim. Tatil aylarında mı? Tatil aylarında çoğunlukla sanatoryumlara, dinlenme evlerine gideriz. 18 ruble

veririz, tam 24 gün yaşarız oralarda, hem de insan gibi. Tatil giderlerimizi sendikamız karşılar tabii. Canım ne diye kendi yazlığım olsun. Yok odun derdi, yok yiyecek derdi; bir yığın dert. Tatilde ne diye bu eziyetlere gireyim. Tatil niye yapılır? Dinlenmek için. Eziyet çekmek için yapılmaz herhalde; öyle değil mi? Kardeşim, özel mülkün mü var, bir yığın da derdin var demektir. Eksik olsun. İki günlük tatil evleri vardır bizde. Her şey hazırdır orada. Sovyetler Birliği'nin her köşesi tatil evleriyle doludur. Oralara gidiyoruz sık sık. Bir ruble veriyoruz. Sanki bir kutu kibrit alır gibi. Bu kadar kolay. Oralarda her şey vardır. Bu bir rubleyi de biz cebimizden vermiyoruz. Sendika ödüyor. İnsanların kendi evleri, kendi yazlıkları olsaydı, herkes eşek gibi çalışmak zorunda kalacaktı. Oysa, biz tatillerimizde, o yazlık dinlenme evlerine, çalışmaya değil, tatil yapmaya, dinlenmeye gidiyoruz. Şimdi senin de böyle koşulların olsaydı, sen ille de bir yazlık ev sahibi olmak için direnir miydin? Yazlık sahibi olmak, bir anlamda köleliktir. Yazlık özel ev bana vız gelir. Karım öğretmen olduğu için pionerlerin dinlenme evlerine de gidebiliyoruz. Karım dilerse orada da çalışabiliyor. Pionerlere öğretmenlik yapıyor orada. O dinlenme evlerinde her şey parasızdır. 26 günlük dinlenme dönemleri var oralarda. Karım çoğunlukla yazları gider, oralarda çalışır. Ana babalar, oraya bu 26 gün için 9 ruble 60 kapık para ödüyorlar. Karım orada çalışırsa, çalıştığı için ayrıca para da alıyor. Bütün yazlık giderlerimizi de orası karşılıyor.»

Aleksandroviç'e, evlilik konusunda ne düşündüğünü soruyorum. Hiç düşünmeden karşılıyor sorumu:

«Toplumun temeli ailedir,» diyor. «Aile sağlam-
sa, sağlıklıysa, toplum da sağlam olur, sağlıklı olur.
Cinsel gereksinme bizi evliliğe zorluyor. Evliliği ge-
rekli kılan bu. Bilmiyorum, komünist toplum düzenin-
de ailenin durumu ne olacak? Ama şimdiki sosyalist
toplumumuzda ailenin yeri çok sağlam. Ben mem-
nunum bundan. Gelecekteki komünist toplumda ai-
lenin ne olacağı sorununu aslında Marks da çözeme-
miş. Bizim toplumumuzda aile, sevgi üzerine kurul-
muştur. Sevgi yüzünden evleniriz. Sevgi varsa evlili-
ği sürdürürüz. Sevgi bittiyse, kalmadıysa, evliliği
uzatmayız, ayrılırız. En iyisi de bu bence. Ya sizde
nasıl? Sizde de aile sevgi üzerine mi kurulur?»

Aleksandroviç'in bu sorusunu geçiştiriyorum.

YIRMİSEKİZ PANFİLOVCU PARKI

Her an, her köşe başında sanki bir parkla karşılaşırıyordum. Sovyetler Birliği, bir bakıma, parklar ülkesidir. diyebilirim. Kentlerin içinde geniş geniş alanları park yapmışlar. Parkların içinde de büyük zafer anıtları var. Savaşı unutturmayan, barış özlemini dipdiri ayakta tutan anıtlar bunlar. Alman-Ata'da, Bakü'de, Leningrad'da, Moskova'da.

Bakü'deki anıtın ürpertici bir güzelliği vardı.

Alma-Ata'daki ulu anıtın önünde yapılan küçük töreni de unutamadım. Yine Kaltay'la birlikteydik. Yüksek kayın ağaçlarıyla süslenmiş geniş bir parkın içinde dolaşıyorduk. Yirmisekiz Panfilovcu Parkı. Ben ona bizim Karadeniz fıkralarından anlatıyordum, o bana Ermenistan fıkraları anlatıyordu. Ermeniler için anlattığı fıkralar, bizim laz fıkralarına çok benziyordu.

Birden karşımıza bir ulu anıt çıktı. Devrimden sonra yapılan barış anıtlarından biri. 14 - 15 yaşlarında çocuklar, omuzlarında silâhları, anıtın önünde

yanan sönmeyen bir ateşin çevresinde nöbet değişimi töreni yapıyorlardı. Çevreye kalabalık bir meraklı topluluğu yığılmıştı. Çocuklar, bizdeki izcileri andırır giysiler içindeydiler. Bunlar, sınıflarının en çalışkan öğrencileriymiş. Orada, bizdeki gibi çalışkan öğrencilerin 'iftihar listesi'ne geçmeleri diye bir şey yokmuş. Sınıfın en çalışkan öğrencisine, bu anıtın önünde yarım saat nöbet tutma hakkı tanınıyormuş. Öğrenciler için büyük bir onur kaynağıymış bu. Anıtın önünde nöbet tutma hakkını kazanan öğrencilerin ana babaları için de.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, Kazahlardan oluşan ünlü Panfilov Tümeni, Moskova önlerinde savaşıyormuş. Faşist Alman Ordularına karşı ölüm kalım savaşı veren bu tümen çok ölü vermiş. En son kalan yirmisekiz kişi, son direnme güçleriyle savaşmışlar. Onlar da ölmüş. Ölmüşler ama, faşist orduların Moskova'ya girmesine de engel olmuşlar. Geçememiş faşistler. İşte o koskoca tümenin son yirmisekiz savaşçısı için dikilmiş bu koca anıt. Yirmisekiz Panfilovcu Anıtı. Ve küçük öğrenciler, bu büyük anıtın önünde, yarım saatçik de olsa nöbet tutmanın onuru, gururu içinde, yerden çıkan sönmeyen ateşin çevresinde inançla bekliyorlardı. Taptaze, gencecik, yüreklerdeki barış inancını kim olsa görürdü; ben de gördüm.

DOSTOYEVSKI'NİN EVİNDE

Leninrad'da, iki sokağın birleştii bir köşebaşında iki üç basamakla inilen, küçük, gösterişsiz bir kapı. Kapının üzerinde küçük bir yazı: 'Fyodor Dostoyevski'. İçeriden bir ayak sesi yaklaşıyor. Az sonra kapı açılacak, çatık kaşları, geniş alnı, yorgun yüz çizgileri, dağınık kara sakalıyla, dünyanın gelmiş geçmiş en büyük yazarlarından biri olan Dostoyevski karşımıza çıkıverecek sanki.

Kapı açılıyor. Kapıyı açan, Dostoyevski değil; orta yaşlı bir hanım. Anlaşılan Dostoyevski evde yok. Ama içeri girebilir, evi dolaşabiliriz.

Leninrad, Dostoyevski'nin romanlarında 'Petersburg' adıyla geçer. Kentin adı devrimden sonra Leninrad olarak değişti.

Neva ırmağının üzerinde kurulmuş bu alabildiğine güzel kentin küçük, zarif köprülerinde Dostoyevski'nin roman kişileriyle az buluşmamışızdır. He-

le 'Beyaz Geceler'de, o köprülerden birinin üzerinde buluşan iki sevgiliden biri biraz da biz olmuşuzdur.

Bugün Dostoyevski Müzesi olarak korunan bu küçük evin içinde başka ülkelerden gelmiş turistler de var. Yaşlı bir teyzeden giriş biletlerini alıyorlar. Biz de üç bilet alıyoruz. Üç kişiyiz. Yanımda yine Sovyet Yazarlar Birliği'nin çevirmeni Vera Feonova ile, bizi buraya getiren taksinin o çok bilmiş, çok okumuş şoförü Aleksandroviç de var.

Vakit daha erken sanki. Oysa sabahın on buçuğu. Sokak lambaları da sönmemişti. Dışarıdayken de ortalık sanki sabah alacasıydı. İçeriler, elektrikle pırıl pırıl aydınlatılmış. Gündüz gibi.

Dostoyevski uzmanı genç güzel bir kız, önümüze düşüp bizi dar bir merdivenden yukarı çıkarıyor. Sanki Dostoyevski'nin unutulmaz romanı 'Suç ve Ceza'nın ünlü kahramanı Raskolnikov'un tefeci kocakarıyı öldürmek için çıktığı merdivenden tırmanıyoruz. Genç kız, ilk kez anlatıyormuş gibi heyecanlı, duygulu, coşkulu; anlatıyor anlatıyor.

Dostoyevski'nin müze olarak düzenlenen sekiz evinden biri burası. 1971 yılında halka açılmış. Odukça yeni bir müze. Ama sekiz Dostoyevski müzesinin en önemlilerinden biri.

Dostoyevski'nin Leningrad'da oturduğu tam yirmi ev varmış. Dostoyevski uzmanları, bu evleri, Dostoyevski'nin romanlarından bulup çıkarmışlar. Gerçekten de bu büyük yazarın romanlarında evlerin, eşyaların, bütün nesnelerin nasıl ince ince anlatıldığını düşünüyorum da buna şaşmıyorum. Doğadan uzak, nesnelerin ve insanların büyük romancısı Dostoyevski. Uzmanlar, o romanlardan yola çıkıp, o an-

latılan, çizilen evlerin tam yirmi tanesini arayıp bulmuşlar.

Dostoyevski bu evde iki kez yaşamış. Gençliğinde, 1840 yılında bir süre bu evin küçük bir dairesinde oturmuş. Bir de son yıllarını burada geçirmiş, evin bir başka dairesinde. Kendisi, gençliğinde burada kaldığını hatırlamıyormuş nedense. Dostoyevski'nin en uzun süre yaşadığı evmiş burası. Ölümü de bu evde olmuş.

Çıktığımız dar merdivenin sahanlığında karşılıklı iki kapı var. Sağdaki kapı, yazarın gençken kaldığı, sonradan hatırlamadığı küçük dairenin kapısı. İçeri giriyoruz.

Dostoyevski'nin oturduğu bütün evlerin iki ortak özelliği varmış. Nedense yazar, yaşamak için hep köşebaşlarındaki yapıları seçermiş. Kesinlikle de, evlerin pencerelerinden biri bir kiliseye bakarmış. Bu ortak özellikleri öğrenmek şaşırtmıyor beni. Pencereye gidip bakıyorum, gerçekten eski bir kilise görünüyor karşıda.

Son yıllarını geçirdiği ve öldüğü daire ise daha geniş. Tam altı odası var. Odalar, belli ki, artık yaşamayan birilerinin yalnızca anılarıyla canlı.

Çocukların kaldığı oda, dairenin en güneşli odası. Pencereler bir avluya bakıyor. Duvarlarda çocukların resimleri asılı. Kızı, edebiyatla da uğraşmış. Adı Luba. Ama bir türlü başarılı bir yazar olamamış. Oğlunun adı Feodor. O da küçükken şiirler yazmış. Sonra bırakmış. Daha çok atlara düşkünmüş Feodor.

Dostoyevski'yle karısı Anna, çocuklarının eğitimine büyük önem vermişler. Dostoyevski, çocuklarına sanatı, edebiyatı sevdirmek için çok uğraşmış,

ama sonuç alamamış. Onlara Shakespeare'den parçalar okurmuş. Günlüğünde şöyle yazmış:

«Ben okurken onlar çoğu kez uyuyakalırdı.»

Büyük yazar öldüğünde, kızı Luba on bir, oğlu Feodor ise dokuz yaşındaymış.

Dostoyevski'nin yaşaması da, yazması da oldukça düzensizmiş. Yazacak zamanı çok bulurmuş. Çoğunlukla da geceleri, herkes yatıp uyuduktan sonra yazı masasının başına oturur, bütün gece boyunca durmadan yazarmış. Ancak sabahın yedisine doğru yatar uyurmuş. Çocuklar uyandıklarında babalarını hiç uyanık göremezlermiş. Babalarıyla görüşemedikleri için, küçük küçük kâğıtlara kısacık mektuplar yazar, bu mektupçukları kapının altından babalarının odasına atarlarmış. Dostoyevski, ancak öğleden sonra uyanırmış. Uyanınca ilk işi, kapısının altından içeri atılmış bu sevgili mektupçukları alıp okumak olurmuş. Babayla çocuklar arasında oynanan sevgi dolu bir oyun.

Dostoyevski'nin karısı Anna Grigoriyevna, kitapçılık yaparmış. Varlıklı bir aileden olmadıkları için, Anna da çalışırmış. Yaşamalarını sürdürmek için Anna çok çalışmış. Anna'nın odası, onun gerçekten çok hesaplı kitaplı, becerikli bir emekçi olduğunu gösteriyor. Anna'nın odasında bir küçük çalışma masası var. Üstünde notlar, hesaplar. Anna, steno da biliyormuş.

Dostoyevski ile Anna Grigoriyevna 1866 yılında tanışmışlar. Dostoyevski, bir yayıncıyla, yazacağı bir kitabın sözleşmesini yapmış. Bu sözleşmeye göre, yazacağı romanı bir ay içinde bitirip yayıncıya teslim etmek zorundaymış. Hiç olmazsa yazdıklarını temize

ekecek bir yardımcı gerekiymiş. Yardımcı olarak genç bir kız bulmuşlar. Dostoyevski romanını durmadan yazıyor, bu genç kız da yazılanları temize çekiyormuş. Romanın adı 'Kumarbaz', bu genç yardımcı kızın adı da Anna imiş; sonradan Dostoyevski'nin karısı olacak olan Anna Grigoriyevna.

Dostoyevski, 'Kumarbaz' adlı bu romanını yazarken sık sık durur, yazdığı bölümü bu genç kıza okur, onun görüşünü alırmış.

«Ne dersin Anna, bu yazdığım şeyler gerçeğe uyuyor mu?»

O zamanlar genç Anna yirmisinde, Dostoyevski ise kırkbeşinde imiş. Aralarındaki bu büyük yaş farkı yüzünden, ünlü yazar, sevdalandığı bu genç kıza önceleri bir türlü aılamamış.

Dostoyevski, birgün yazdığı bir bölümle ilgili olarak yine Anna'nın görüşünü almak istemiş.

«Bak Anna, şöyle bir şey yazmayı düşünüyorum. Yaşlı bir ressam, Anna adlı genç, güzel bir kıza evlenme önerisinde bulunacak. Ne dersin, gerçeğe uyar mı bu?»

O sıralarda Dostoyevski'nin, adı yine Anna olan bir başka kadın arkadaşı daha varmış. Genç kız, yazarın o Anna'yı kastettiğini sanmış.

«Kız iyi yürekli biriye, yaşlı ressamın evlenme önerisini kabul edecektir. Gerçeğe elbette uyar,» demiş.

İşte o zaman Dostoyevski sevinç içinde ayağa fırlamış, karşısındaki genç, güzel Anna'ya açılmak olanağı bulmuş.

«O Anna sensin. O yaşlı ressam da benim,» diyebilmiş.

1867 yılında evlenmişler. On dört yıl evli kalmışlar. Dostoyevski, elli dokuz yaşında öldüğünde, Anna otuz üç yaşındaymış. Kocasına öylesine büyük bir ilgiyle bağlanmış, onun sağlığına öylesine dikkat etmiş ki.

«Dostoyevski çok daha önce ölürdü. Onu bu kadar yaşatan Anna'dır,» diyorlar.

Otuz üç yaşındayken dul kalan Anna Grigoriyevna, oldukça güzel bir kadınmış. Ama bir daha evlenmemiş. Niye evlenmediğini soranlara şu karşılığı verirmiş:

«Dostoyevski öldü. Tolstoy ise evli. Başka da evlenecek adam yok ki.»

Anna, 1918 yılına kadar, yani kocasının ölümünden sonra otuz yedi yıl daha yaşamış. Evlenmemiş. Bu yıllar içinde Dostoyevski'den arta kalan ne varsa her şeyi derlemiş toparlamış, saklamış. Kitaplarının yayımlanması işiyle ilgilenmiş.

Yemek odası. Ortada bir yemek masası duruyor. Masada, işlemeli porselen fincanlar, tabaklar. Her şey öylesine gösterişsiz, öylesine yalın ki. Hepsi de ince bir beğeniyle seçilmiş nesneler.

Konuk odası. Uyanınca bu odada kahvaltısını yapar, gazetesini okur, tütününü içermiş. Masasının üzerinde son tütün kutusu duruyor. Tütün kutusunun altında kızının elyazısıyla ve kurşunkalemle yazılmış şu yazı var:

«1881 yılının 28 Ocak günü saat 8.45'te babam öldü.»

Dostoyevski'nin çalışma odasında da eşyalar onun son gününde bıraktığı gibi. Doktorunun son yazdığı reçete, alınan ilacın kutusu, iki şamdan ve

yazı masasının üzerinde yarım bardak çay. Bir görevli, bu yarım bardak çayı her gün tazeliyormuş.

Dostoyevski bu odada ölmüş. Karısı Anna, onun ölümünü ve son günlerini çok ayrıntılı anlatmış.

26 Ocak gecesi, Dostoyevski çalışırken kalemini yere düşürmüştü. Kalem yuvarlanıp kitaplığın altına girmiş. Dostoyevski, kitaplığı çekmek istemiş. Dolap ağırılmış. Birdenbire ciğerlerinden kan boşanmış. Üç gün boyunca bu kan kesilmemiştir.

28 Ocak sabahı, bir ara.

«Bugün öleceğimi biliyorum,» demiştir.

Karısı onu yatıştırmaya çalışmış.

Dostoyevski, İncil'ini istemiş. Sibiry'a'da sürgündeyken bir Dekabrist'in armağan olarak verdiği İncil'miş bu. Çok severmiş bu İncil'ini. Yazarken, düşünürken, kafası bir şeye takıldı mı, İncil'ini alır, rastgele bir sayfasını açar, okurmuş. Sanki bir simge ararmış orada.

O gün de İncil'ini açmış, rastgele bir yer bulmuş. Okuduğu yer şöyleymiştir:

«Ve İsa ona şöyle karşılık verdi: Çünkü yapılacak en doğru şey budur.»

Sabah saat 8.38'de ölmüştü.

Altmış bin kadar insan katılmış cenaze törenine. Nevski Caddesi tıklım tıklım doluymuş. 1 Şubat 1881 günü toprağa verilmiştir.

Moskova'nın o ünlü kitabevinde Dostoyevski'nin ancak bir tek kitabına rastlamıştım: 'Suç ve Ceza'. Öbür kitapları yoktu. Nedenini sormuştum. Basılır basılmaz iki gün içinde tükeniyormuş. İki yılda bir, bütün eserlerinin yeni basımları yapılmıyormuş, ama ancak iki üç gün kalabiliyormuş piyasada, hemen

tükeniyormuş. Hem de her yeni basımın sayısı en azından ikiyüz bin olduğu halde.

Piyasada bulunmasa da, kitaplıklarda Dostoyevski'nin bütün kitaplarını her an bulup okumak olasıymış.

Sovyetler Birliği'nin her köşesinde, her mahallesinde bir kitaplık bulmak da olasıymış.

Şoförümüz söze karışıyor:

«Kitaplıklar ve metro bizi kurtarıyor,» diyor.

Saltikov-Şcedrin Kitaplığı, bu kitaplıkların en büyüklerinden biri. Milyonlarca kitap. Fethi Naci'nin Sovyetler Birliği'ne gidişinde, bu kitaplıkta, Türkiye'de yayımlanmış kitaplarını bir arada görünce nasıl şaşırdığını gülererek anlatıyorlar.

Dostoyevski'nin, 'Sovyetler Birliği'nde yıllarca okurlardan uzak tutulduğu bir dönem var: Stalin dönemi. O dönemde bu ünlü yazarın hiçbir kitabının yeni basımı yapılmamış. Ama kitaplıklarda herkes gidip okuyabiliyormuş. Stalin öldükten sonra Dostoyevski yeniden dirilmiş. Bütün kitaplarının yeni basımları yapılmış. Okurların, yıllar sonrasında onun kitaplarını kapışması görülecek şeymiş.

Dostoyevski'nin kitapları bugün de kapışılıyor. Ancak şunu belirtmekte yarar var: Sovyetler Birliği'nde bütün kitaplar kapışılıyor. Kitap yetişmiyor.

Yayımlanacak kitaplar bir, birbuçuk yıl öncesinden duyuruluyor. Okurlar, kitabevlerine gidip adlarını yazdırıyorlar, kitabı almak için sıraya giriyorlar. Böyle önceden sıraya girmedikçe, yeni çıkan bir kitabı edinmek oldukça güç oluyor.

Kitaplar öylesine ucuz ki.

Herkes, okumaya öylesine düşkün ki.

Herkesin elinde okuyacağı bir şey var. Kitap. dergi, gazete. Otobüste, metroda, duraklarda.

Yüzbinlerce basılan bu sudan ucuz kitapları edinmek için önceden sıraya girmek, kaçınılmaz bir şey. Yoksa bir kitap, karaborsada yüz rubleye, (bizim paramızla bin liraya) kadar alıcı bulabiliyormuş.

Moskova'daki o futbol alanı kadar geniş iki katlı koskoca kitabevini unutamam. Her bölümün başında kuyruk olmuş sıra bekleyen kalabalık okurlara, satıcı kızlar kitap yetiştirmeye çalışıyordu. Bir ara yüz, yüz elli kadar kişinin koştuğunu görmüştüm. Dört beş tane satıcı kız, önlerindeki tekerlekli büyük el arabalarıyla, yeni çıkan bir kitabı, satış bölümüne getiriyorlardı. O dört araba dolusu kitap, göz açıp kapayana kadar, bir anda satılıp tükenivermişti. Gözlerimle gördüm. Nasıl unuturum.

Dostoyevski de kitap karaborsasının en ünlü yazarlarından biri. Ama gerek eleştirmenlerin bir kesimi, gerekse politikacılar, bu ünlü yazarı, aşırı mistik buluyorlarmış, karanlık buluyorlarmış, yararlı saymıyorlarmış. Yararlı olup olmadığına karışmam ama, gerçekten mistik ve karanlık bir yazar olan Dostoyevski'den bugün Sovyetler Birliği'nin bir korkusu kalmadığını sanıyorum. Bunu da gözlerimle gördüm.

YAZARIN GÖREVİ

Bunca düzenli bir ülkede, yazarlara düşen görevlerin neler olabileceği konusu, bütün gezi boyunca kafamı kurcaladı durdu. Bizim ülkemizde yazarı kavgaya iten nedenler sonsuzdu. Sanırım bu da yazarlarımıza sonsuz olanaklar sağlıyordu. Sağlıklı, büyük bir gerçekçi edebiyat çıkabilirdi ülkemden. Özellikle toplumcu dünya görüşüyle toplumumuza ve insanlarımıza eğilen yazarlarımız, en azından toplumumuzun ve insanımızın değişmesine katkıda bulunma çabası içindeydiler.

Oysa devrim yapmış bir ülkede, Sovyetler Birliği'nde yazarın görevi, toplumcu bir yazarın görevi, toplumu değiştirmek olamazdı. Böyle bir çaba, yazarı, devrimin karşısına çıkarmış olurdu, karşı devrimci saflara atardı yazarı.

Ama şu sorulabilirdi: Değişen toplum, gerçekten istenilen değişim aşamasına ulaşmış mıdır? Ya da değişen toplumun yeni düzeninde aksayan yanlar

nelerdir? Buna kafamda kendimce bir karşılık bulmuştum: Böyle bir ülkede yazarın katkısı, **toplumun değişmesi** yönünde değil, olsa olsa bu değişimi geçirmiş toplumun **gelişmesi** yönünde olabilirdi. Bu ön düşüncelerle Kazahistan'da ünlü Kazah yazarlarıyla konuşurken, onların bu konulardaki görüşlerini de öğrenmek istedim. Değişik birtakım sorularıma verdikleri karşılıkları yeniden derleyip düzenleyerek burada kısaca aktarmayı yararlı buluyorum.

Anvar Alimcanov konuşuyor

Anvar Alimcanov, Kazahistan'ın ünlü romancılarından. Kazahistan Yazarlar Birliği'nin de başkanı. Ayrıca hükümet üyesi. Şöyle konuştu:

«Suriye'ye gitmiştim. Şoför boyuna sorular soruyordu. Ben de anlatıyordum. Sonunda şoför benden aldığı karşılıklara şaşıp dedi ki: 'Sizde artık kavga bitmiş. Her şeyiniz sağlanmış. Niçin yaşıyorsunuz?' Evet, Toplumcu Gerçekçilik çok iyi bir yöntem. Bizim devrim öncesi edebiyatımızda da büyük gerçekçi yazarlar vardı. Puşkin, ilk büyük gerçekçi yazarlarımızdan biri. Ama o yazarlarımızda 'emekçi' sözcüğü geçmiyordu. Sonra devrim oldu. Devrimle birlikte edebiyatın başkişisi de 'emekçi' oldu. Gorki, bunu çok erken anlamış bir devrimciydi. Toplumcu Gerçekçilik, o zamanlar soyut bir şeydi. Şimdi öyle değil. Devrim sonrasında biz de değişmiştik. Toplumcu gerçekçiydik hepimiz. Ama okurlarımız da değişmişti. İşte çevreye bakın. Okurlarımız bunlar. Kolhozcular. İşçiler. (Çevremizdeki masalarda üstleri

başları tertemiz, içkilerini yudumlayan, yemeklerini yiyen, konuşan, sevişen, güler yüzlü insanlar doluydu.) Hepsi okurlarımız. Ama her düzenin, her toplumun kusurları vardır. Her yeni toplum, kendi yeni kusurlarıyla birlikte geliyor. Yani, kavga bitmiyor. Yazarın kavgası da bitmiyor. Sokrates, gençlerden hiç hoşlanmazmış. Çünkü bürokrasi vardı o zamanlar. Bürokrasi eski Babilon'da da vardı, bugün bizde de var. Her toplum düzeninde iyilikle birlikte kötülük de doğuyor. Toplum ne kadar ileri olsa da birtakım hastalıklardan kurtulamıyor. Yeni hastalıklar. Bizim de sorunlarımız var. Siz Türkiyeli yazarlar amacınızı biliyorsunuz. Sizin kavganız sınıfsal bir kavga. Çünkü sizde sınıflar var. Bizde de bürokrasi var. Bakın şu lokantanın yemek dağıtımında bile kusurlar var. Bu otelin, bu lokantanın sahibi belli bir kişi olsaydı, sizdeki gibi, bu garsonlar o anda kovulurdu. Bizde bu lokanta kişilerin değil. Kamunun. İyi ki böyle. Ama bakın bu aksayan çalışma düzenini düzeltmek gerekiyor. Biz garsonları kovamıyoruz. Çünkü garson, bir emekçidir. Emekçilerin yönetime egemen olduğu bir düzen bizimkisi. Hepsi özgür. Hepsinin sendikası var. İşte biz, bu aksayan yanların düzeltilmesi kavgasını da veriyoruz. Üstelik halkımızın hepsi artık okuyor, yazıyor. Şimdi biz, yakın geçmişimizi, elli yıllık devrim tarihimizi inceliyoruz. İncelemeliyiz. Bundan sonra nasıl yaşamalıyız sorusuna da karşılık bulmalıyız. Halklar nasıl daha iyi ve birlikte yaşasın? Evet, eşitlik var. Ama nedir eşitlik? Çünkü bakın biz eşitlik içinde, eşitlikle birlikte doğduk. Hiç düşünmemiştik eşitlik kavramını. Eşittik çünkü. Ama şimdi düşünmeliyiz. Eskiden okuyucu bulunamıyordu. Şimdi

kitap yetiştirmektedir. Julduz adlı bir edebiyat dergimiz var. Kazakistan'ın en büyük edebiyat dergisi. şu anda 214 bin abonesi var. Kimse kimseyi abone olmaya zorlamıyor. Abone olmak isteyen daha pek çok kişi var. Ama kısıtlı tutuyoruz. Çünkü kâğıt sorunumuz büyük. Kâğıt yetiştirmektedir. Evet, toplumcu gerçekeiliğinin içinde her şey var. Bir yöntem bu. Her şeyi kapsayan bir yöntem. Bu yöntemle dayanarak çalışıyor yazarlarımız. Yazar, halkının tarihini çok iyi bilmek zorundadır. Çok önemli bu. Kazahların tarihini şimdiye kadar hep başkaları yazıyordu. şimdi biz özgür bir halkız. Biz her şeyi, yeni baştan, kendimiz değerlendirmek zorundayız. Bugün işte bunu yapıyoruz.»

Oljas Süleymanov konuşuyor

Oljas Süleymanov, Kazakistan'ın en ünlü şairi. Şiirlerini Rusça yazıyor. Sovyetler Birliği'nin yaşayan en başarılı beş şairinden biri sayılıyor. Yurdu-muzda da bir kitabı yayımlandı: 'Fizikçinin Duası'. (*) Şöyle konuştu:

«Bakın, bir şair olarak görevimi nasıl anlıyorum; anlatayım. Eleştirel Gerçekçilik ya da Toplumcu Gerçekçilik, bunlar terim olarak vız gelir bana. Tamam mı?»

Oljas Süleymanov, Asyalı güzel yüzüyle, her zamanki gibi dudaklarını ısık çalar gibi yapıp düşün-

(*) Fizikçinin Duası. Türkçeleştiren: Ölkü Tamer. Cem Yayınları.

yor önce. Çıkık elmacık kemikleri üzerinde elleriyle oynuyor. Konuşmasını, kendine duyduğu büyük bir güvenle şöyle sürdürüyor:

«Evet, bu terimler vız gelir bana. Ben 'Toplum Gerçekçiliği'nden yanayım. Edebiyatın görevi, toplumun düzenini değiştirmek değil, toplumdaki insanı değiştirmektir. İnsan değişirse, o insanlardan oluşan halk, halk olur. Ülkemizde devrim oldu. Tamam. İlk görev bitti diyorsunuz. Devrim oldu demek yanlış oluyor. Devrim yeni yasalar getirdi, devrimin yasalarını getirdi. Halklara yeni haklar, yeni özgürlükler geldi. Ama insan insandır. İnsan, asıl kendi içinde özgür olmalı. Her insanı değiştirmek zor. Gerekli olan da bu. Bakın, bizde her insanın bir pasaportu var. Ve her insanın yurttaşlığı orada, pasaportunda yazılıdır. O insan, bir Sovyet yurttaşdır. Evet tam anlamıyla özgürdür. Hepimiz özgürüz. Ama her insan, kendi düşüncesi içinde gerçekten özgür müdür? Bir halkın tek tek her insanı düşüncelerinde özgürse, Stalin dönemi yaşanmazdı. Yaşandı. O dönem tam anlamıyla bir feodalizmdi. Korkunçtu. Yazarın görevini soruyordun. Sovyetlerin egemenliğini savunmak, devrimden önce yazarın göreviydi. Bir yazar çıkar da 'Kahrolsun Çar. Yaşasın Sovyetler' derse, bilin ki o kötü bir yazardır. Bugün ille bir slogan gerekirse, olsa olsa 'Kahrolsun kölelik', demek gerekir. Burada kahrolması gereken 'kölelik', düşüncedeki köleliktir. Amaç, düşüncelerden de köleliği silkip atmaktır. Bu belirtmeye çalıştığım kölelik, öyle fizikî bir kölelik değil. Bugün böylesine bir kölelik yok bizde. Ben, kişilerin düşüncelerinde gizleyip geliştirdikleri bir başka türlü kölelikten söz ediyorum. Başka bir şey bu.

İşte burada yazara görevler düşüyor. Yazar, halkın dilidir, gözüdür, diyoruz. Doğrudur. Bunu yüklenmeyen bir yazar, kötü bir yazardır, boşuna yazan bir yazardır. Okurlarımıza biz şunu anlatmaya çalışıyoruz: 'İçinde bir köle varsa at onu içinden, kurtul ondan.' Yakın tarihimize de bu yüzden önemle bakıyoruz. Halkı kurtarmamız gerekiyor. Kardeşlik düşüncesi çok hoş geliyor bana. Ama kardeşlik düşüncesi, gericî kişilerin eline geçerse, sizin Türkeş gibi kişilerin eline geçerse, sonuç çok kötü oluyor. Bakın, Slav halkları var. Ama bütün Slav halklarını birleştirmeye kalkan Pan-Slavizm çok kötü. Türk halkları da var. Ama bütün Türk halklarını birleştirmek isteyen Pan-Türkizm de çok kötü. Akrabalarımızı bilelim, ama bıraksınlar da tam bir kardeşlik havası içinde yaşayalım. Her insanın bir belleği var. Bir de tarih belleği var. Bu, halklarda yaşayan olaylardır. Bakın ben bir yandan dilleri inceliyorum. Diller arasında ortaklaşa sözler, sözcükler buluyorum. Birbirinden çok uzaklardaki halkların arkadaşlığını, kardeşliğini görüyor, buna çok seviniyorum. Ben Pan-Türkizmi değil ama Pan-insancılık'ı, şimdilik uzak bir özlem de olsa evet bunu savunabiliyorum. Yazarlar, hem kendi halkınca hem de dünya halklarınca, bütün insanlıkça düşünmeli. Yani, bütün dünya yazarlarının sahibi olan halkın adıdır bu. İnsanlık yani. Hepimiz, bütün insanlık, 'İnsanlık Ulusu'ndanız. Ben yalnızca bir Kazah yazarı olmakla yetinmek istemiyorum, o büyük 'insanlık halkı'nın yazarı olmak istiyorum. Yani insan ulusunun, insan halkının yazarı olmak.»

Kaltay Muhammedcanov konuşuyor

Kaltay Muhammedcanov, Kazahistan'ın en ünlü oyun yazarı. Cengiz Aytmatov'la birlikte yazdıkları 'Fuji Yama' adlı oyun, Sovyetler Birliği'nin birçok kentinde oynanmaktaydı. Ayrıca, Kazahistan Film Merkezi Genel Yöneticisi. Şöyle konuştu:

«Bakın toplumsal gerçekçiliğin önemi nereden geliyor. Eşitlik ve gerçekçilik sloganları devrimden önce de vardı. Bu sloganlar, bütün sınıflar için söylenmişti. Önemi buradan geliyor. Sosyalist devrimden önce de devrimler oldu. Ama bu devrimlerin hepsi bir sınıfa ait oldu. Bu yüzden az yaşadılar, tez öldüler. Bizim büyük devrimimiz ise bütün bir halk içindir. Bu yüzden de yaşaması çok uzun olacaktır. İlk büyük sloganımız 'yoksulluk kahrolsun'du. Herkese iş bulundu. Çalışan, emeğinin sonucunu hemen görüyordu. İkinci büyük sloganımız ise 'kahrolsun okuma yazma bilmemek'ti. Devrimin yirminci ve otuzuncu yıllarında edebiyatımız bir yandan yoksullukla, bir yandan da okuma yazma bilmemekle savaşıyordu. Şimdi yoksulluk kalmadı. Herkes okuma yazma da biliyor artık. Ne oldu? Şimdi yazarın görevi değişti. Şimdi görevimiz, her insan için yazmak, her insanı eğitmektir. Sınıf kavgası kalmadı. Ama ne oluyor şimdi? Her insanın içinde bir iç kavga oluyor. Bu iç kavgalar üstelik de çok uzun süreli oluyor. Bugünkü Sovyet yazarlarının görevi, işte bunu yazmaktır, insanın bu iç kavgalarını gidermek için yazmaktır.»

MOSKOVA'DA AZİZ NESİN'İN YAŞGÜNÜ TOPLANTISINDA

«Birkaç gün önce Bakü'de Sabiha Sertel'in mezarını gidip gördüm. Az önce de Nâzım Hikmet'in mezarındaydım. Mezarında olsun ona bir demet kırmızı karanfil sunabildiğim için çok mutluyum. Benim o yaralı, ulu ozanımı barındıran bu ülkede, şimdi de bu salonda, bir başka büyük Türk yazarı için düzenlenmiş bir yaşgünü törenine tanık oluyorum. Çok heyecanlıyım. Bağışlayın. Çünkü ilk kez Nâzım Hikmet'in bu kadar yakınında oldum. İlk kez Aziz Nesin için konuşuyorum. Ve bunları, devrim yapmış bir büyük ülkenin başkentinde yapıyorum. Nâzım Hikmet, Aziz Nesin ve devrim. Bu üç adın, bu üç büyük kavramın bir araya gelmiş olması, bir raslantı değildir.»

Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'da Doğu Dilleri Enstitüsünün konferans salonunda 20 Aralık 1975 günü, Aziz Nesin'in altmışıncı yaşgünü dolayısıyla düzenlenen törende yaptığım konuşmaya böyle başlamıştım. Benden önce üç Aziz Nesin uzmanı

konuşmuştu; Aziz Nesin'in değişik niteliklerine değinmişlerdi. Onlar Rusça konuşmuştu. Bense kendi dilimle konuşuyordum. Konuşmam Rusça'ya çevrilmiyordu. Çünkü Türkçeyi bilenlerin önündeydim. Salon doluydu. Konuşma sırası bana gelince salonun arka sıralarındakiler sessizce öndeki boş yerlere gelip oturdular. Türkologlarla, Türkoloji öğrencileriyle, Türkçemizi bilenlerle dolu olan bu yabancı salonda, bunca yabancıların karşısında kendi özdilimle konuşuyordum. Kendi özdilimin büyük bir ustası hakkındaydım konuşuyordum. Yine de, anlaşılmamak kaygısıyla olacak, ağır ağır konuşuyor, sözcükleri tek tek söylüyordum.

Çiğ yoktu salonda.

O geceyi Leningrad Moskova treninde geçirmiştik. Moskova garına sabaha karşı girmiştik. Soğuk, sıfırın altında eksi otuz derece dolaylarındaydı.

Aziz Nesin'in altmışıncı yaşgünü dolayısıyla Moskova'da Doğu Dilleri Enstitüsü konferans salonunda bir kutlama töreni düzenlemişler. O gün benim de orada olacağımı daha önceden bildikleri için, konuşmacılar arasında benim de adımlı duyurmuşlar.

Dinleyicilerle dolu salona girdiğimde tedirgindim. Çünkü hiç bir ön çalışma yapamamıştım. Vakit bulamamıştım.

Moskova'ya iner inmez ilk isteğim, Nâzım Hikmet'in mezarını görmek olmuştu. Ekber Babayev beni otelden alıp kentin oldukça dışındaki mezarlığa götürmüştü. Yolda bir pazara uğrayıp, Orta Asyalı bir satıcıdan, tanesi üç rubleye (altmış liraya) bir demet kırmızı karanfil almıştık. Mezarlık, tek başına bir kent kadar büyük Moskova Üniversitesinin yakının-

daydı. Bütün ünlüler bu mezarlıktaydı. Rus edebiyatının ve Rus devriminin bütün büyükleri bu mezarlıkta yatıyordu. Bir müze gibiydi. Ekber Babayev, açık güzel Türkçesiyle hiç üşenmeden her şeyi uzun uzun anlatıyordu bana. Orada çok oyalanmış, konferansa biraz gecikmiştik.

«Son konuşmacı sensin. Biraz geciksen de zararı yok,» diyordu Babayev.

Oysa konferans başlamamış. Bizi beklemişler. Bunu öğrenince utanmış, telâşa kapılmışım.

Biz konferans salonunun kapısında görünür görünmez, Türkolog bayan Svetlana Uturgari, açış konuşmasına hemen başlayıvermişti.

Daha sonra, bu toplantı için o sabah Leningrad'dan gelmiş olan bayan Nathalie Yakovleva kürsüye geldi. 'Aziz Nesin'in yaşamı ve yapıtları' konusunda ki bu konuşma, sanırım Aziz Nesin'in bile kolay kolay hatırlamayacağı ilginç ayrıntılarla, şaşırtıcı bilgilerle doluydu. Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşı ve onun şiirlerinin titiz derleyicisi Ekber Babayev, kulağımın dibinde fısıltıyla, konuşmaları bana Türkçeleştiriyordu. Bay Haybullah Kâmilev de 'Aziz Nesin'in oyunları ve dramaturjisi' konulu bir konuşma yaptı. Sanırım günün en uzun konuşması da bu oldu. Daha sonra bayan Nathalie Ayzenstein konuştu. Onun getirdiği konu çok daha ilginçti: 'Aziz Nesin ve hümanizma.'

Yapacakları konuşmalar üzerinde bunca çalışmış bu konuşmacılardan sonra sıra benimdi. Hazırlıksız oluşum, tedirginliğimi artırıyordu. Ama benim bir başka üstünlüğüm vardı. Aziz Nesin'in ülkesinden geliyordum. Onun yaratıp yaşattığı kişilerin,

onun ustaca çizdiği çelişkilerin anayurdundan geliyordum. Bayıldığım bir yazardı. Onu kendi öz dilinden okumuş biri idim. Üstelik de onu oldukça yakından tanıyordum. Bu özellikleri, bu üstünlükleri iyi kullanabilirsem dinleyenlerle aramda sınırsız bir kandolaşımı sağlayabilirdim.

Kürsüye çıktım. İnandığım yazarımı, inandığım doğrultuda eksiksiz anlatmaya çalıştım. Yarım saat aşkın konuşmam bittiğinde ummadığım şeyler oldu. Dinleyiciler, altmışıncı yaşgününde, benim kişiliğimde, büyük Türk yazarı Aziz Nesin'i ayakta alkışlıyorlardı. Kürsünün çevresi bir anda sarılıverdi. Kucaklayanlar, öpenler, benimle daha yakından konuşmak isteyenlerle sarılmıştım.

Orta yaşlı incecik bir hanımın ellerime sarılışını unutamıyorum. Açık, güzel bir Türkçeyle, elimi uzatmamı istedi. Şaşkınlıkla uzattım elimi.

«Yanımda daha değerli bir şeyim olmadığı için size ancak bunu verebiliyorum. Konuşmanızla Aziz Nesin'i sanki buraya getirdiniz. Lütfen bu küçük armağanı alın, kabul edin,» dedi.

Çok heyecanlıydı. Parmağından çekip çıkardığı Ural taşıyla süslü bir yüzüğü parmağıma geçirmeye çalıştığını gördüm.

Ona da, oradaki sevgi dolu dost insanlara da söyleyecek yeni sözler bulmakta çok güçlük çektim.

Günlerden 20 Aralık 1976'ydı. Moskova'da Aziz Nesin'in altmışıncı yaşgünü kutlama toplantısında.

«ALLI TURNAM BİZİM ELE VARIRSAN»

Sovyetler Birliği'nde bir güzel alışkanlık var. Bu alışkanlık, sanırım Asya Cumhuriyetlerine gidildikçe daha da önem kazanıyor. Bir konuk oldu mu, önce onu güzelleyen bir konuşma yapılıyor.

Bir masanın çevresinde misiniz? Önce evsahibi, sonra da masada bulunan öbürleri, sırayla, içki kadehini eline alıp ayağa kalkıyor, konuk onuruna birkaç dakika süren güzelleyici sözler söylüyorlar. Konuşmacı, saygılı bir sessizlik içinde ve büyük bir ilgiyle, saygıyla dinleniyor. Ama bir konuksanız, işiniz oldukça güçtür. Çünkü her konuşmacı, konuşmasını bitirip içki bardağını havaya kaldırdınca, onunla birlikte siz de içkinizi içmek zorundasınız. Daha da güzeli, kalkıp sizin de kısa bir teşekkür konuşması yapmanız gerekir. Üstelik, masadakiler sizin için birer konuşma yaptıkları halde, siz, her konuşmacıya birer konuşmayla karşılık vermelisiniz. Hiç de sanıldığı kadar kolay bir iş değil.

İlk bir iki gün bu konuda güçlük çekmiştim. Ama kısa sürede bu dostluk geleneğine alışverişim. Üstelik onlar gibi bu konuda herhangi bir alışkanlığım da olmadığından, yaptığım kısa konuşmalar hiç birbirine benzemiyor, onlarınkinden değişik oluyordu. Bunu, gösterilen ilgiden anlıyordum. Çünkü kadehimi elime alıp da ayağa kalkınca, aklımda belli bir konu olmuyordu. Ama konuşma rahatlığına ermiş olmaktandı belki, hemen bir ucundan söze giriyor ve sözün kendi doğal gelişimi içinde değişik bir konuya ağırlık vererek konuşuyordum. Bu onlar için pek alışılmadık bir şeydi.

Alma-Ata'da son gecemdi. Ertesi gün Vera ile birlikte Bakü'ye uçacaktık.

Oyun yazarı Kaltay'ın evindeydik. Bütün ünlü yazarlar oradaydı. 'Kan ve Ter' adlı büyük romanıyla Sovyetler Birliği'nde büyük yankılar uyandıran Nurpeisov da oradaydı. Bizim Ruhi Su'yu andıran Abijamil Nurpeisov'a, bu güzelleme dolu konuşma alışkanlığının nereden gelmiş olabileceğini sordum. Nurpeisov şöyle açıkladı:

«Halkımızda söze olan tutkunluk büyüktür. Bir söz savaşılar başlatır. Halkımız söz söylemeyi bilenleri çok sever. Halkımızın bu yüzden yazarlara olan bağlılığı büyüktür. Bir masa başında bile hep güzel sözler edilir. İyi söz oldu mu alkol düşkünleri bile içmeyi unuturlar. Bizim alışkanlığımız, bizim düşkünlüğümüz, sözün güzelliğine değil, yalnızca buna değil asıl akıllı sözedir. Akıllı söz, bir de güzel söylendiyse çok etkindir. Halkımız bir eser yayımlanınca, yazarın o eserdeki sözlerinin akıllı olup olmadığına bakar. Yoksa sözün çıplak güzelliği beş para etmez.»

Masada konuşmalar sürüyordu. Masada kim varsa kalkıyor, konuşuyor, söz bitince içkiler içiliyordu. Masada her türlü içki vardı. Kırmızı da. Hem de iki türlü kırmızı. Deve sütünden yapılan kırmızı, jılkı (at) sütünden yapılan kırmızıdan daha çok sevmiştim. Hafif ekşitilmiş, yağı alınmış, iyi dövülmüş ayran tadındaydı. Masadakilerin hepsi birer kez konuşmuş, ben de hepsini birer konuşmayla karşılaşmışım. Vera Feonova, bütün konuşmaları, anında çeviriyordu. Birinci konuşma turu tamamlanınca, kısa bir aradan sonra ikinci kez konuşmaya başladılar.

«Seni konuşturmak istiyorlar,» dedi Vera.

Yine sırayla herkes kalkıp konuştu. Yine sırayla herkesin konuşmasını kısa birer konuşmayla karşılamaya çalıştım.

İkinci tur konuşmalar da bitmişti ki Kaltay ayağa kalktı.

«Şimdi de karım, konuşumuz için bir Kazah türküsü okuyacak,» dedi.

Ne yalan söyleyeyim, aynı zamanda doktor olan, evin bu sevimli hanımından, Feride bacıdan, doğrusu pek güzel bir türkü çıkacağını ummuyordum.

Feride Muhammedcanov, anlatılmaz güzellikteki sesiyle, büyüleyici bir Kazah türküsüne başladığında gerçekten şaşırmıştım. Olağanüstü bir ses, az bulunur güzellikte bir türküydü.

Feride bacı, bu güzel türküsünü bitirince ayağa fırladım, koşup elini öptüm, teşekkür ettim.

«Bu türküyü bir daha okumanızı dilersem,» dedim.

Türkü ikinci kez büyüledi beni.

Ama olanlar da işte ondan sonra oldu.

Kaltay Muhammedcanov ayağa kalktı.

«Bizde gelenektir,» dedi. «Evsahibi olarak değerli konuğumuza sunduğumuz bu türküye, şimdi konuğumuzun da bir türküyle karşılık vermesi gerek.»

Hiç beklemiyordum. Kötü yakalanmıştım. Vera da şaşırmıştı. Başka çarem yoktu. Belleğimi zorladım. Bir türkü hatırlamak istedim. Üstelik yurdumu da özlemiştim. Her şey burnumda tütüyordu. Birden aklıma ilk gelen türküyle yatıştır gibi oldum. Vera hep bana bakıyor, gözleriyle, benim bu yükün altından da başarıyla çıkmamı bekliyordu, anlıyordum.

Vera'nın kulağına eğildim.

«Korkma Vera,» dedim. «Burada ülkemi temsil ediyorum. Kazakistan az önce Türkiye'ye güzel bir gol attı. Ama Türkiyemi bu golün altında ezdiremem. Bu maç bil ki en azından bir - bir berabere bitecektir.»

Bunu dedim ve öz dilimin en güzel, en arı sözcükleriyle örülmüş bir türküye başladım:

«Allı turnam ne gezersin havada—.»

Bu çok sevdiğim güzel türküyü, orada bana bu kadar içten, yürekte okutan güç nereden geliyordu, bilmiyorum, ama odayı dolduran Kazah dostların yüzlerinde gezinen şaşkınlığı hiç kaçırmadım. Benim için tadına doyumaz, anlatılması güç bir görüntüydü.

Türküyü okuyup bitirince, aldığım sonuç beni şaşırtmamıştı. Ama Vera'nın ağzı bir karış açık kalmıştı. Şaşkındı Vera. Benden böyle bir karşılık ummadığı belliydi. Ama en güzelini, yine bayan Muhammedcanov yaptı. Kalktı, geldi, ellerime sarıldı. Çok teşekkür ettikten sonra,

«Sevgili konuğumuzdan ben de bir dilekte bulun-

sam,» dedi. «Bu güzel türküyü bir daha söylemesini dilersem—.»

Nasıl kırabilirdim onları. Hele Feride bacıyı.

Ama bu kez türkünün ikinci dörtlüğünden başladım:

«Allı turnam bizim ele varırsan—.»

Sonuç, Vera'ya söylediğim gibi olmuş, maç gerçekten bir-bir berabere bitmişti. Türkiye 1 — Kazakistan 1.

Daha ilgincini söyleyeyim: Öyle bir türkü seçmişim ki, rastlantı işte, o gece Vera türkünün sözlerini Rusçaya çevirmeye kalkınca, anlaşıldı: çevirtmediler. Gerek kalmamıştı buna. Çünkü türkünün bütün sözlerini odadakiler o anda anlamışlar. Türküdeki bütün Türkçe sözler Kazah Türkçesinde de aynıymış.

«Allı turnam bizim ele varırsan—.»

Ve onbeş gün sürdü bu gezi. Sonunda o çok özlediğim 'bizim ele' döndüm. Bana büyük dostluk gösteren o büyük ülkede gördüğüm güzellikleri, becerebildiğimce bu kitapta anlatmaya, birileriyle paylaşmaya çalıştım.

Bilmem, allı turnam, yolun oralara düşer mi? O dost insanların, o güzel insanların yurduna uçtuğun olur mu?

«Eğer bizi sual eden olursa—.»

Sen bilirsin gönlümden geçenleri turnam.

Allı Turnam.

İstanbul, 1976

cem yayınevi

ERDAL ÖZ

**1975 Orhan Kemal Roman Ödülünü
kazanan**

yaralısın

**12 Mart yönetimine karşı direnmenin,
uzlaşmazlığın romanı**

kanayan

**Bu kitapta yer alan öyküler, 12 Mart'la
gelen sıkıyönetimli dönemin en ağır, en
güç günlerinde yazılmış ve yayımlanmıştır
(öyküler)**

Fotograf : Çetin Öner

Allı Turnam, bir geziden izlenimlerdir. Bende kalan, bende derin izler bırakan izlenimler. Sovyetler Birliği gibi uçsuz bucaksız bir ülkeyi, anlatmamı kimse beklemesin benden. Topu topu on beş gün kaldım orada. Sovyet Yazarlar Birliği'nin özel çağrılısı olarak gittim, on beş gün süresince nerede neyi görmek istedimse gördüm, anlamaya çalıştım. Bu kısa süre içinde Sovyetler Birliği'ni gördüğümü elbette söyleyemem. O ülkeyi anlatacak kadar anladığımı da söyleyemem. On beş günden bende kalanları birilerine anlatmak, yaşadığım güzellikleri birileriyle paylaşmak istedim. Allı Turnam bu işte.

ERDAL ÖZ